परिच्छेद

८

८.७ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका तथ्यहरू

सुदूरपश्चिम प्रदेश

८.७.१ बाजुरा

जम्मा जनसङ्ख्या	१,३८,५२३
महिला	७१,४५३
घर परिवार सङ्ख्या	२८,०४१
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	१,१६९
साक्षरता प्रतिशत	७१.२४
आश्रित जनसङ्ख्या	७८,१११
अपाङ्गता भएका	४,४४५

यस वर्ष बाजुरा जिल्लामा ज्यादतीका घटनामा ३३ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा सात जना बालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा २६ जना महिला पीडित भए।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता २५ जनाको रहेको छ। कारागारमा कैद तोकिएका ४३ र कैद नतोकिएका २५ जना गरी ६८ कैदीबन्दी रहेका छन्। महिला कैदीबन्दीहरूलाई अछाम र डोटी कारागार पठाउने गरिएको छ। कारागार जीर्ण हुँदा वर्षात्को समयमा कैदीबन्दीहरूलाई सुत्न र बस्न समस्या हुने गरेको छ। कारागार पुनर्निर्माणका लागि पटक पटक पहल गरिएको भए पनि सुनुवाइ नभएको जेलर अनिलकुमार तिवारीले बताए। कारागारमा ६५ वर्ष माथिका चार जना ज्येष्ठ नागरिक छन्। कारागारमा खेलकुद तथा मनोरञ्जनका सामग्री छैनन्। सीपमूलक तालिम सञ्चालन हुन नसकेको कैदी डम्मर रोकायाले बताए। क्षमता भन्दा झण्डै तीनगुणा कैदीबन्दी भएकाले पालो मिलाएर सुत्नुपर्ने, शौचालय प्रयोगका लागि लामो समय कुर्नुपर्ने अवस्था छ। एकै कोठामा चार/पाँच जना सुत्नु पर्दा बिरामी हुने गरेको कैदी नरपति चँदाराले बताए। कैदीबन्दीको स्वास्थ्य परीक्षणका लागि एक जना हेल्थ असिस्टेन्ट करारमा कार्यरत छन्।

तालिका ८.७.१.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		अन्यपक्षबाट	
		महिला	जम्मा
बाल अधिकार	बलात्कार	७	७
	जम्मा	७	७
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा	३३	३३
	बलात्कार	३	३
	वैवाहिक बलात्कार	१	१
	जम्मा	३६	३६
कूल जम्मा		३३	३३

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालतमा एक जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। यस वर्ष जिल्ला अदालतमा फौजदारीतर्फ ७६ थान मुद्दा दर्ता भएकोमा २४ थान मुद्दा फैसला भए भने ५२ थान मुद्दा बाँकी रहे। देवानीतर्फ ३० थान मुद्दा दर्ता भएकोमा १२ थान मुद्दा फैसला भए भने १८ थान मुद्दा बाँकी रहे। दुई वर्ष भन्दा पुराना फौजदारीतर्फ एक थान मात्रै फैसला हुन बाँकी छ। एक वर्ष अगाडि जिम्मेवारी सरेर आएका फौजदारीतर्फ ११ थान र देवानीतर्फ तीन थान मुद्दा फैसला हुन बाँकी छन्। दरबन्दी अनुसारका कर्मचारी अभाव र पुरानो जीर्ण भवनबाट सेवा प्रदान गरिएकोले सेवाप्रवाह प्रभावकारी हुन नसकेको जिल्ला अदालतका स्रेस्तेदार शंकरप्रसाद अधिकारीले बताए।

बाल अधिकार

यस वर्ष बाजुरा जिल्लामा बलात्कार घटनामा सात जना बालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये अपाङ्गता भएका एक जना बालिका पीडित भइन्।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा १ सय ८० आधारभूत, ६७ माध्यमिक विद्यालय छन्। विद्यालयमा नि:शुल्क सेनिटरी प्याड खरिद गरी वितरणको जिम्मा स्थानीय तहमा छ। स्थानीय तहले समयमा खरिद नगर्ने र गुणस्तरीय नहुँदा समस्या भएको श्री दुधिर आधारभूत विद्यालयकी शिक्षिका चन्द्रकला शाहले बताइन्। विद्यालयहरूमा शिक्षक, भौतिक संरचना, अपाङ्गतामैत्री भवन, खानेपानी, शौचालयको अभाव रहेको छ। खेल मैदान नहुँदा खेलकुद र अतिरिक्त क्रियाकलापमा कमजोर रहेको बडिमालिका नगरपालिकाका शिक्षा शाखा प्रमुख रंगमल विकले बताए।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारको भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु तथा लैङ्गिक हिंसा पीडित भन्दै ६६ जना महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा खान बस्न नदिएको भन्दै २९, गालीगलौज गरी कुटपिट गरेका २४, घरनिकाला गरेका दुई र लैङ्गिक हिंसाका ११ उजुरी थिए। घरेलु हिंसाका ५५ उजुरीमध्ये ४९ उजुरी र लैङ्गिक हिंसाका ११ उजुरीमा मेलमिलाप भयो। घरेलु हिसाका ६ उजुरीमा मेलमिलाप हुन नसकेपछि सम्बन्धित निकायमा जान सुझाव दिएको सेवा केन्द्रका प्रमुख पुष्पा गिरीले बताइन्।

यो वर्ष बाजुरा जिल्लामा बलात्कारका घटनामा दुई, वैवाहिक बलात्कार घटनामा एक र घरेलु हिंसाका घटनामा २३ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

बाजुरा जिल्लामा यो वर्ष २ सय ५६ जना बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

तालिका ८.७.१.२ अपाङ्गता भएका पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार	अन्यपक्षबाट	
	महिला	जम्मा
बाल अधिकार	१	१

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

बाजुरामा इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग स्थापना भएको छैन।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यस वर्ष बाजुरामा विषालु च्याउको सेवनबाट मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भएन।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

बाजुरामा २८ हजार ४१ घरपरिवार सङ्ख्या रहेका छन्। जसमा १९ प्रतिशत घरपरिवारमा खानेपानीका धाराको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

जिल्लामा आठ ओटा सार्वजनिक शौचालय रहेका छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

एक जिल्ला अस्पताल, एक प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र र २७ स्वास्थ्य चौकी रहेका छन्। नेपाल सरकारले नि:शुल्क भनी तोकेका औषधी स्वास्थ्य संस्थामा उपलब्ध नहुँदा सिटामोल समेत किन्नु परेको बडिमालिका नगरपालिकाका लक्ष्मीराज पाध्यायले बताए।

जिल्ला अस्पतालको भवन निर्माण कार्य पूरा भई सञ्चालनमा आएको छ। अस्पतालमा दक्ष चिकित्सक र उपचारमा प्रयोग हुने सामग्री नहुँदा बिरामीलाई अन्यत्र रेफर गर्नुपर्ने बाध्यता रहेको अस्पतालका सूचना अधिकारी नृप गिरीले बताए। गरिब, द्वन्द्वपीडित, लैङ्गिक हिंसा पीडितलाई २ हजार ५ सय रुपियाँसम्मको र भर्ना भएका बिरामीलाई ५ हजार रुपियाँ बराबरको उपचार अस्पतालले नि:शुल्क गर्ने गरेको गिरीले बताए।

तालिका ८.७.१.३ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार			
घटनाको प्रकार	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बलात्कार	१	६	७
जम्मा	१	६	७

महिला अधिकार				
घटनाको प्रकार	मेलमिलाप	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा	३३			३३
बलात्कार		३	१	३
जम्मा	३३	३	१	३६

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.७.२ बझाङ

जम्मा जनसङ्ख्या	१,८९,०८५
महिला	१,००,६१५
घर परिवार सङ्ख्या	३८,०२५
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	२,२५९
साक्षरता प्रतिशत	७०.५४
आश्रित जनसङ्ख्या	१,०८,८२४
अपाङ्गता भएका	४,३३९

यस वर्ष बझाङ जिल्लामा ज्यादतीका घटनामा ७७ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा नौ जना बालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ६७ जना महिला पीडित भए।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता २५ जनाको रहेको छ। कारागारमा कैद तोकिएका ५६ जना र कैद नतोकिएका १२ जना गरी ६८ जना कैदीबन्दी रहेका छन्। कारागारमा तीन जना ज्येष्ठ नागरिक छन्। महिला कैदीबन्दीका लागि बनाइएको भवनमा पुरुष कैदीबन्दी राखिएको छ। क्षमताभन्दा झण्डै दुई गुणा बढी कैदीबन्दी राखिएका कारण पालो कुरेर सुत्नुपर्ने, शौचालय प्रयोगका लागि लामो समय कुर्नुपर्ने अवस्था छ। कैदीबन्दीको स्वास्थ्य परीक्षणका लागि एक जना हेल्थ असिस्टेन्ट कार्यरत छन्। कारागारमा खेलकुद सामग्री नभएको र पुस्तकालयको व्यवस्था गरिएको भए पनि किताबको अभाव रहेको जेलर राजेन्द्र फडारालेे बताए। कैदीबन्दीका लागि हाते होजियारी लगायतका सीपमूलक तालिमको व्यवस्था गरिएको छ। ८१ जनाको क्षमता भएको नयाँ कारागार भवन निर्माण भइरहेको छ।

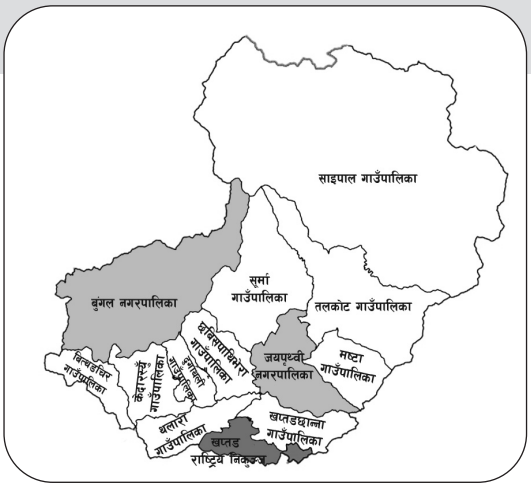

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालतमा एक जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। अदालतमा यस वर्ष फौजदारी मुद्दातर्फ ४५ थान मुद्दा र देवानी मुद्दातर्फ ५२ थान मुद्दा दर्ता भए। जसमा २३ थान फौजदारी र २९ थान देवनी मुद्दा फैसला भए। यस वर्ष फौजदारी २२ थान र देवानी २३ थान मुद्दा फैसला हुन बाँकी रहेको अदालतका वरिष्ठ सुब्बा अक्कल रावलले बताए। दुई वर्ष नाघेका फौजदारी र देवानी मुद्दा जिल्ला अदालतमा छैनन्।

बाल अधिकार

यस वर्ष बझाङ जिल्लामा बलात्कारका घटनामा आठ जना र सामूहिक बलात्कारका घटनामा एक गरी नौ जना बालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये अपाङ्गता भएका एक जना

तालिका ८.७.२.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		अन्यपक्षबाट	
		महिला	जम्मा
हत्या		१	१
बाल अधिकार	बलात्कार	८	८
	सामूहिक बलात्कार	१	१
	जम्मा	९	९
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा	६५	६५
	सामूहिक बलात्कार	१	१
	यौन दुर्व्यवहार	१	१
	जम्मा	६८	६८
कूल जम्मा		७८	७८

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

तालिका ८.७.२.२ अपाङ्गता भएका पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार	अन्यपक्षबाट	
	महिला	जम्मा
बाल अधिकार	१	१

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

बालिका पीडित भइन्।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा ५ सय ९८ आधारभूत, ८९ मावि र उच्च मावि रहेका छन्। विद्यालयमा खेलकुद, विज्ञान प्रयोगशाला, पुस्तकालय, इन्टरनेट, विद्युतीय सुविधा जिल्लाका ८९ विद्यालयमा उपलब्ध रहेको शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ, बझाङका सूचना अधिकारी बसन्तबहादुर सिंहले बताए।

गत वर्षको भूकम्पका कारण जिल्लाका १० विद्यालय पूर्णरूपमा क्षति भए। २ सयभन्दा बढी विद्यालय भवनहरू चर्किएका थिए। क्षति भएका भवन पुनर्निर्माण नहुँदा विद्यार्थीहरू खुला चौरमा पठनपाठन गर्न बाध्य छन्।

हत्या

दुई वर्षीया बालिकालाई २०८१ मङ्सिर २ गते कुटपिट गरी हत्या गरेको भन्दै सूर्मा गाउँपालिका-१ नाउलाका ३५ वर्षीय सौतेलो बाबु प्रेम बोहराविरुद्ध पीडित पक्षले मङ्सिर २ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। प्रहरीले आरोपितलाई मङ्सिर २ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश सुदर्शन लामिछानेको मङ्सिर २७ गतेको इजलासले आरोपितलाई पुर्पक्षका लागि थुनामा पठाउने आदेश गऱ्यो।

बलात्कार, यौन दुर्व्यवहार

१० वर्षीया बालिकालाई ०८० पुस २४ गते बलात्कार गरेको आरोपमा खप्तडछान्ना गाउँपालिका-६ का ३० वर्षीय जनक आग्रीविरुद्ध पीडित पक्षले पुस २४ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। प्रहरीले आरोपितलाई पुस २४ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश सुर्दशन लामिछानेको चैत ४ गतेको इजलासले आरोपितलाई कसुरदार ठहर गर्दै १२ वर्ष ६ महिना कैद र ३ लाख ५० हजार रुपियाँ जरिबाना गर्ने फैसला सुनाएको जिल्ला अदालतका नायब सुब्बा सुशील सुवर्णकारले बताए।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै ४२ जना महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। घरबाट निकाला गरिएका, मानसिक यातना, खानलाउन नदिएको र घरेलु हिंसा गरेको भन्दै सेवा केन्द्रमा आएका उजुरीहरूमा दुवैपक्षलाई बोलाई छलफल गरी दुवैपक्षको सहमतिमा मेलमिलाप गरी घर पठाउने गरिएको छ। तर, बहुविवाह, सम्बन्धबिच्छेद, जबरजस्तीकरणी जस्ता घटनामा आएका उजुरीहरूलाई कानुनी प्रकृयाका लागि अपराध अनुसन्धान शाखामा पठाउने गरिएको छ।

जिल्लामा मदिरा र बालविवाह न्युनीकरण नगरेसम्म घरेलु हिंसामा कमी नआउने सेवा केन्द्रका प्रहरी कपुर खत्रीले बताए। घरेलु हिंसाका ९० प्रतिशत घटनामा मेलमिलाप हुने गरेको उनले बताए।

यस वर्ष बझाङ जिल्लामा सामूहिक बलात्कारका घटनामा एक जना, यौन दुर्व्यवहारका घटनामा एक जना र घरेलु हिंसाका घटनामा ६५ गरी ६७ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

बझाङमा यो वर्ष ४ सय ६५ जना जिल्ला बाहिर बसाइँसराइ गरी गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

ईंट्टाभट्ट र सिमेन्ट उद्योग

बझाङमा ईंटाभट्टा दुई ओटा रहेका छन्।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यस वर्ष बझाङ जिल्लामा एक जना महिला सहित पाँच जना विषालु च्याउ खाएर बिरामी भए। विषालु च्याउको सेवनबाट कुनै व्यक्तिको मृत्यु भएको अभिलेख भएन।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

बझाङमा २८ हजार २५ घरपरिवार सङ्ख्या रहेका छन्। जसमा ३४ प्रतिशत घरपरिवारमा खानेपानीका धाराको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

जिल्लामा १५ ओटा सार्वजनिक शौचालय छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा एक सरकारी अस्पताल, तीन निजी अस्पताल तथा पोलिक्लिनिक, दुई प्राथामिक स्वास्थ्य केन्द्र, ४५ स्वास्थ्य चौकी तथा आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र, ४३ सहरी स्वास्थ्य इकाइ, पाँच सामुदायिक स्वास्थ्य इकाइ र २१ प्रसूती केन्द्र रहेका छन्। सदरमुकाम स्थित सरकारी अस्पतालमा दुईजना विशेषज्ञको दरबन्दी रहेकोमा रिक्त छ।

ज्येष्ठ नागरिकका लागि नि:शुल्क स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रम अन्तर्गत २१ हजार ७ सय ४१ जनाको बीमा गरिएको छ। अस्पतालले सेवा प्रवाह गर्ने क्रममा ज्येष्ठ नागरिकलाई पहिलो प्राथमिकता दिने गरेको छ। जिल्लामा ४३ हजार ७ सय ४८ जनाले स्वास्थ्य बीमा गरेको स्वास्थ्य बीमा बोर्ड, बझाङका दर्ता अधिकारी खगेन्द्र भट्टले बताए।

तालिका ८.७.२.३ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार				
घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बलात्कार	३	३	३	९
जम्मा	३	३	३	९

महिला अधिकार				
घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	मेलमिलाप	अनुसन्धान	जम्मा
घरेलु हिंसा		६५		६५
बलात्कार			१	१
यौन दुर्व्यवहार	१			१
जम्मा	१	६५	१	६७

मारिएकाको घटना सङ्ख्या		
घटनाको प्रकार	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
हत्या	१	१

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.७.३ दार्चुला

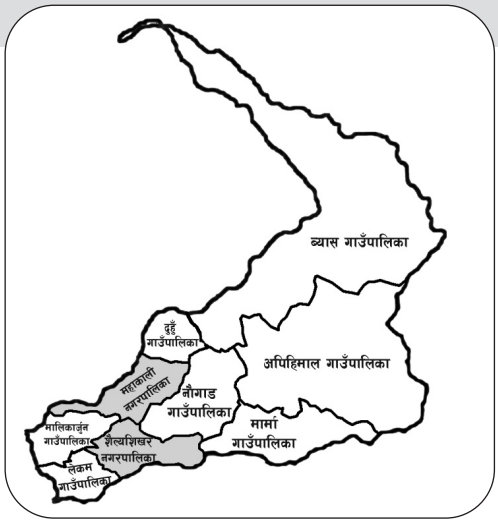

जम्मा जनसङ्ख्या	१,३३,३१०
महिला	६८,८८६
घर परिवार सङ्ख्या	२८,३८१
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	१,५७४
साक्षरता प्रतिशत	७७.७७
आश्रित जनसङ्ख्या	६६९,१८१
अपाङ्गता भएका	२,७८५

यस वर्ष दार्चुला जिल्लामा ज्यादतीका घटनामा ५८ जना महिला र पाँच जना पुरुष गरी ६३ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा तीन जना बालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ५५ जना महिला पीडित भए।

नागरिक तथा राजनीतिक अधिकार

सम्मानित रूपले बाँच्न पाउने अधिकार

हत्या

अन्य पक्षबाट

नौगाड गाउँपालिका-१ का ५५ वर्षीय धड्के भनिने धनसिंह डडालको सोही ठाउँ बस्ने ५३ वर्षीय जयसिंह डडालले २०८१ असार ८ गते चलाएको गोली लागेर घटनास्थलमै मृत्यु भयो। शिकार खेल्ने क्रममा जयसिंह डडालले बोकेको बन्दुक पड्केर झाडीमा पासो थापेर बसेका धनसिंहको मृत्यु भएको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका इन्स्पेक्टर एवम् सूचना अधिकारी ज्ञानेन्द्रबहादुर सिंहले बताए। जयसिंहले असार ८ गते प्रहरी चौकी, दल्लेखमा आत्मसमर्पण गरे। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश पुष्पराज पाण्डेको असोज ७ गतेको इजलासले आरोपितलाई पुर्पक्षका लागि थुनामा पठाउने आदेश गऱ्यो।

मालिकार्जुन गाउँपालिका-५ निवासी वडा नम्बर ५ का वडासचिव ४६ वर्षीय गंगाराम लुहारलाई ०८० चैत १६ गते भीरबाट लडाएर हत्या गरेको भन्दै मालिकार्जुन गाउँपालिका-५ का ३२ वर्षीय किशोर पाल, ४२ वर्षीय श्यामबहादुर पाल र ३० वर्षीय केशबबहादुर पालविरुद्ध पीडित पक्षले चैत २९ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। प्रहरीले आरोपितहरूलाई चैत २९ गते गिरफ्तार गरेको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका इन्स्पेक्टर ज्ञानेन्द्रबहादुर सिंहले बताए। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश धुव्रकुमार ढकालको ०८१ वैशाख १८ गतेको इजलासले आरोपितहरूलाई पुर्पक्षका लागि थुनामा पठाउने आदेश दियो। यो वर्षको अन्त्यसम्म मुद्दा फैसला नभएको सूचना अधिकारी गणेशबहादुर विष्टले बताए।

कुटपिट

अन्यपक्षबाट

सामुदायिक प्रहरी बड्गाबगडमा कार्यरत प्रहरी हवल्दार जयबहादुर खड्का र प्रहरी जवान डम्बरबहादुर ठगुन्नालाई ०८० माघ ६ गते ड्युटीमा खटिएको अवस्थामा महाकाली नगरपालिका-१ का २१ वर्षीय उमेशसिंह कुँवरले चक्कु प्रहार गरी घाइते बनाए। आरोपित कुँवरलाई प्रहरीले फागुन २२ गते महाकाली नपा-४ खलंगाबाट गिरफ्तार गऱ्यो। चक्कु प्रहारबाट ठगुन्नाको आँखाको तल्लो भागमा चोट लाग्यो। घाइतेहरूको उपचार जिल्ला अस्पतालमा भएको इन्स्पेक्टर गोविन्द भण्डारीले बताए। कुँवर जिल्ला प्रहरी कार्यालयको हिरासतबाट फागुन २८ गते

भाग्न खोजेपछि उनलाई समात्न खोज्दा प्रहरी जवान सोहन चौधरीको भीरबाट खसेर मृत्यु भयो। कुँवरले घरमा बन्दी बनाइ आफूलाई कुटपिट गर्ने गरेको भन्दै आरोपितकी पत्नीले माघ ६ गते प्रहरीमा उजुरी दिएपछि गिरफ्तार गर्न गएका प्रहरीमाथि उनले चक्कु प्रहार गरी फरार भएका थिए। प्रहरीले आरोपितविरुद्ध जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालयमार्फत माघ १५ गते बन्धक बनाएको, ज्यान मार्ने उद्योग र जबरजस्तीकरणी अन्तर्गत जिल्ला अदालतमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। जिल्ला अदालतको चैत १६ गतेको आदेशले आरोपित पुर्पक्षका लागि थुनामा छन्। मुद्दा फैसला हुन बाँकी रहेको जिल्ला अदालत दार्चुलाले जनायो। पीडित महिलाले ०८१ असार २३ गते महाकाली नदीमा हामफालेर आत्महत्या गरिन्। उनको शव भेटिएन।

शैल्यशिखर नगरपालिकाका सहायक लेखापाल शेरबहादुर विष्टलाई ०८० चैत १६ गते गालीगलौज, हातपात, कुटपिट गरी कार्यालयको प्रिन्टर लगायतका समान तोडफोड गरेको आरोपमा शैल्यशिखर नगरपालिका-९ का धनबहादुर विष्टलाई प्रहरीले चैत १६ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला प्रशासन कार्यालय, दार्चुलाका प्रमुख जिल्ला अधिकारी किरण जोशीले आरोपितलाई ३ हजार रुपियाँ धरौटीमा रिहा गर्ने आदेश दियो। मुद्दाको फैसला हुन बाँकी रहेको जिल्ला प्रशासन कार्यालयका सहायक प्रमुख जिल्ला अधिकारी हेमन्ती साउदले बताइन्।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता १५ महिलासहित ४० जनाको रहेको छ। कारागारमा कैद तोकिएका ५४ पुरुष तथा कैद नतोकिएका एक महिला र ३१ पुरुष गरी ८५ जना कैदीबन्दी रहेका छन्। पुरुष कैन्दीबन्दीको सङ्ख्या कारागारको क्षमताभन्दा दोब्बर रहेको छ। कारागारको भवन जीर्ण छ। कारागारमा खानेपानी, शौचालय, पुस्तकालय, खेलकुदका सामग्रीको व्यवस्था गरिएको छ। कैदीबन्दीहरूको नियमित स्वास्थ्य परीक्षणका लागि एक जना अहेव कार्यरत छन् ।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालतमा एक जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। यो वर्ष अदालतमा फौजदारी मुद्दातर्फ ९२ थान र देवानी मुद्दातर्फ ६८ थान दर्ता भए। जसमा फौजदारी मुद्दा ३४ थान र देवानी मुद्दा ४२ थान फैसला भए। मुद्दाहरूको अङ्ग

तालिका ८.७.३.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		अन्यपक्षबाट		
		महिला	पुरुष	जम्मा
कुटपिट			१	१
घाइते			३	३
हत्या			३	३
बाल अधिकार	बलात्कार	१		१
	हाडनाता करणी	१		१
	यौनदुर्व्यवहार	१		१
	जम्मा	३		३
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा	५३		५३
	बलात्कार	१		१
	बलात्कार प्रयास	३		३
	जम्मा	५५		५५
कूल जम्मा		५८	५	६३

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

पुऱ्याउन ढिलाइ, उपनिर्वाचन तथा न्यायाधीश बीचमा सरुवा हुँदा पनि फैसलामा केही ढिलाइ भएको जिल्ला अदालतका नायव सुब्बा सुरेन्द्रसिंह धामीले बताए।

बाल अधिकार

यस वर्ष दार्चुला जिल्लामा बलात्कारका घटनामा एक, हाडनाता करणीका एक र यौन दुर्व्यवहारका घटनामा एक जना गरी तीन जना बालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा २ सय ७४ आधारभूत र ७६ माबि गरी ३ सय ३४ विद्यालय छन्। आधारभूत तहमा १ हजार १ सय ५८ शिक्षक दरबन्दी र माध्यमिक तहमा २ सय ३ शिक्षक दरबन्दी रहेको छ। यस वर्ष १८ हजार १ सय ५७ बालक र १८ हजार ६० जना बालिका विद्यालय भर्ना भए। जिल्लामा निर्माण भएका अधिकांश विद्यालय अपाङ्गतामैत्री छन्। दलित, अपाङ्गता भएका विद्यार्थीलाई निःशुल्क शिक्षाको व्यवस्था भएको शिक्षा तथा समन्वय इकाइका प्रमुख जयराज पन्तले बताए।

सिद्धनाथ आधारभूत विद्यालय, दैभात अन्तर्गत सञ्चालनमा रहेको बालविकास कक्षाका लागि भवन निर्माण नहुँदा बालबालिका छानोमुनि पढ्न बाध्य छन्। आधारभूत विद्यालय दैभात जान पाँच घण्टा र महादेव

मावि घुसा पुग्न तीन घण्टा बढी समय लाग्ने गर्छ। अहिले बालविकास कक्षामा तीन जना मात्रै विद्यार्थी अध्ययनरत रहेको बालविकास सहजकर्ता ललिता कार्कीले बताइन्।

शैल्यशिखर नगरपालिका-७ दोबाटास्थित भैरवनाथ आधारभूत विद्यालयको भवन जीर्ण हुँदा चर्को घाम र वर्षातमा पानी आउनसाथ विद्यालय बन्द गर्नु पर्ने बाध्यता रहेको प्रधानाध्यापक जानकी धामीले बताइन्।

बालश्रम

मालिकार्जुन गाउँपालिकामा ६८ जना बालबालिकाहरू बालश्रमिकका रूपमा काम गरिरहेको गाउँपालिका महिला बालबालिका शाखाका प्रमुख आरती शर्माले बताइन्। बालश्रममा रहेकामध्ये ३७ जना बालक भारतका विभिन्न ठाउँमा मजदुरी गर्छन्।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै ८८ जना महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा कुटपिट गरी घरबाट निकालिएका सात, खान/लाउन नदिएको २१ र सामान्य घरायसी झगडा, गालीगलौजका ६० उजुरी छन्। यीमध्ये प्रहरीले ७५ उजुरीमा मेलमिलाप गरायो भने ६ जना उजुरीकर्ता सम्पर्कमा आएनन्। सात उजुरीकर्ता अदालत जान्छु भन्दै गएको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका इन्स्पेक्टर कान्तिराज जोशीले बताए।

यो वर्ष दार्चुला जिल्लामा बलात्कारको घटनामा एक जना, बलात्कार प्रयास घटनामा दुई र घरेलु हिंसाका घटनामा ५२ जना महिला गरी ५५ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

आर्थिक तथा सामाजिक सांस्कृतिक अधिकार

सामाजिक सुरक्षा भत्ता लिन बैंकसम्म पुग्नु पर्ने बाध्यताले दुर्गमका ज्येष्ठ नागरिक र अपाङ्गता भएका व्यक्तिले सास्ती भोग्नु परेको छ। अपिहिमाल गाउँपालिका-२ को दैभातका स्थानीय एक दिन लगाएर बैंक भएको स्थानमा पुग्नु पर्छ।

सडक पहुँच नपुगेका अपि हिमाल र व्याँस गाउँपालिकाका नागरिकलाई नागरिकता बनाउन सदरमुकाम आउन दुई दिन लाग्छ। व्यास गाउँपालिका-१ छाङ्गरु टिंकरका नागरिकले अहिले पनि भारतीय बाटो प्रयोग गरी सदरमुकाम आएर नागरिकता बनाउनुपर्ने बाध्यता छ।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

दार्चुलामा यो वर्ष ५ सय १५ जना बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

दार्चुलामा इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग स्थापना भएको छैन।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यस वर्ष दार्चुलामा विषालु च्याउको सेवनका कारण कसैको मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भएन।

स्रोत : जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

दार्चुलामा २८ हजार ४ सय १७ घरपरिवार सङ्ख्या रहेको छ। जसमा ८० प्रतिशत घरपरिवारमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

जिल्लामा २४ ओटा सार्वजनिक शौचालय रहेका छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

१५ शैयाको जिल्ला अस्पताललाई स्तरोन्नति गर्दै ५० शैयाको अस्पताल निर्माण गर्ने योजना समयमा पूरा नुहँदा अस्पताल व्यवस्थापन तथा सञ्चालनमा समस्या उत्पन्न भएको कार्यालय प्रमुख डाक्टर सञ्जीव श्रेष्ठले बताए। सघन सहरी तथा भवन निर्माण आयोजना डोटीबाट निर्माण भइरहेको अस्पताल २०७८ असार २४ गते सम्झौता भएको थियो। जिल्ला अस्पतालमा दुई वर्षदेखि बालरोग विशेषज्ञ नहुँदा समस्या भएको छ। विशेषज्ञ डाक्टरको लागि माग गरे पनि हालसम्म पदपूर्ति भएको छैन। जिल्लामा ब्लड बैंक छैन। रगत आवश्यक पर्दा बिरामीले नेपाली सेना, नेपाल प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी, स्थानीय सर्वसाधारण र स्वास्थ्यकर्मीको भर पर्नुपर्ने बाध्यता रहेको जिल्ला अस्पताल, दार्चुलाका सूचना अधिकारी डम्मरदत्त भट्टले बताए।

तालिका ८.७.३.२ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार		
घटनाको प्रकार	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बलात्कार	२	२
यौन दुर्व्यवहार	१	१
जम्मा	३	३

महिला अधिकार			
घटनाको प्रकार	मेलमिलाप	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा	५१	१	५२
बलात्कार		१	१
बलात्कार प्रयास		२	२
जम्मा	५१	४	५५

मारिएकाको घटना सङ्ख्या			
घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएको	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
हत्या	१	१	२

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.७.४ बैतडी

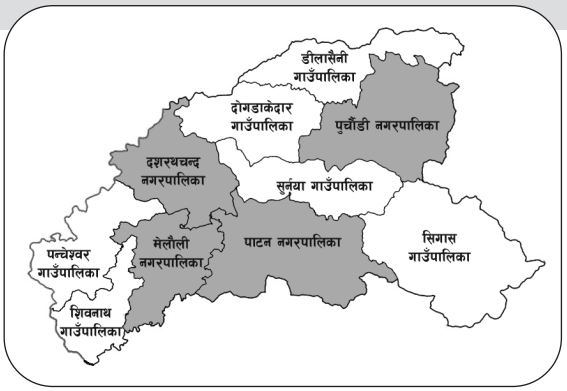

जम्मा जनसङ्ख्या	२,४२,१५७
महिला	१,२८,२९३
घर परिवार सङ्ख्या	४९,४०७
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	२,०५८
साक्षरता प्रतिशत	७६.७९
आश्रित जनसङ्ख्या	१,३१,१८५
अपाङ्गता भएका	५,७६९

यस वर्ष बैतडी जिल्लामा ज्यादतीका घटनामा ९३ जना महिला र तीन जना पुरुष गरी ९६ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा १३ जना बालबालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ८० जना महिला पीडित भए।

तालिका ८.७.४.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		अन्यपक्षबाट		
		महिला	पुरुष	जम्मा
धम्की		१	३	३
बाल अधिकार	बलात्कार	८		८
	हाडनाता करणी	१		१
	यौन दुर्व्यवहार	३		३
	बालविवाह	१	१	३
	जम्मा	१३	१	१३
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा	६९		६९
	बलात्कार	५		५
	बलात्कार प्रयास	१		१
	बेचबिखन तथा ओसारपसार	१		१
	बलात्कारपछि हत्या	१		१
	परिवारजनबाट हत्या	३		३
	जम्मा	८०		८०
कूल जम्मा		९३	३	९६

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

बेपत्ता

पञ्चेश्वर गाउँपालिका- १ डिम्बरकी १८ वर्षीया युवतीलाई ०८१ असोज २५ गते बेपत्ता बनाएको भन्दै युवतीका परिवार र स्थानीयले महाकाली प्रहरी चौकीका निमित्त इन्चार्ज प्रहरी हवल्दार कृष्णराज जोशीलाई असोज २५ गते नियन्त्रणमा लिई प्रहरीलाई बुझाए। पीडित पक्षले आरोपित विरुद्ध ०८१ असोज २९ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालय, बैतडीमा उजुरी दियो। आरोपितलाई प्रहरीले असोज २९ गते गिरफ्तार गऱ्यो। प्रहरीले आरोपितविरुद्ध जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालय मार्फत व्यक्ति बेपत्ता शीर्षकमा असोज ३० गते जिल्ला अदालतमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश तिर्थराज भट्टको कात्तिक १६ गतेको इजलासले आरोपितलाई पुर्पक्षका लागि थुनामा पठाउने आदेश गऱ्यो। बेपत्ता युवतीको खोजी कार्य भइरहेको जिल्ला प्रहरी कार्यालय, बैतडीका प्रहरी निरीक्षक जनकराज ढुंगानाले बताए।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता १० महिला र १५ पुरुष गरी २५ जनाको रहेको छ। कारागारमा कैद तोकिएका ७३ र कैद नतोकिएका १७ गरी ९० कैदीबन्दी रहेका छन्। कैदी बन्दीहरूको नियमित स्वास्थ्य परीक्षणका लागि एक जनाको दरबन्दी रहेकोमा रिक्त छ। ६५ वर्ष माथिका तीन जना ज्येष्ठ नागरिक (पुरुष) रहेको, क्षमताभन्दा तेब्बर कैदीबन्दी भएकाले टेन्टमा राख्नु परेको कारागार प्रमुख धारा भण्डारीले बताए।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालतमा एक जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। जिल्ला अदालतमा यो वर्ष सरकारवादी फौजदारी मुद्दातर्फ ६१ थान, दुनियावादी फौजदारी मुद्दातर्फ १४ थान र देवानी मुद्दातर्फ १ सय ३५ थान दर्ता भए। जसमा सरकारवादी फौजदारी मुद्दातर्फ १५ थान, दुनियावादी फौजदारी मुद्दातर्फ चार थान र देवानी मुद्दातर्फ ११ थान फैसला भए। अदालतमा एक वर्ष नाघेका फौजदारी मुद्दा छैनन्।

बाल अधिकार

यस वर्ष बैतडी जिल्लामा बलात्कार घटनामा आठ जना, हाडनाता करणीमा एक जना, यौन दुर्व्यवहारमा दुई जना र बालविवाहका घटनामा दुई जना गरी १३ जना बालबालिका पीडित भएको इन्सेक्ले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा ४ सय २० आधारभूत र १ सय ३७ मावि छन्। एक बहिरा विद्यालय, एक अपाङ्गता भएका लागि छुट्टै विद्यालय, दुई गुरुकुल, २० सामुदायिक अध्ययन केन्द्र र ४ सय १७ बालविकास केन्द्र छन्। जिल्लामा २ हजार ६२ शिक्षक दरबन्दी छ। तीन ओटा पालिकामा शिक्षक दरबन्दी मिलान हुन बाँकी छ। यस वर्ष ३२ हजार ९ सय ९ छात्र र ३३ हजार २ सय २७ छात्रा गरी ६६ हजार १ सय ३६ जना विद्यार्थी विद्यालय भर्ना भए। शहीद र द्वन्द्वपीडित परिवारका ११ जना बालबालिकाले १ लाख ७८ हजार रुपियाँ छात्रवृत्ति पाए। विद्यालयहरूमा गणित, अङ्ग्रेजी, विज्ञान विषयका शिक्षकको अभावमा पठनपाठन प्रभावित हुने गरेको शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ, प्रमुख नरेन्द्र अवस्थीले बताए। यहाँका अधिकांश विद्यालय अपाङ्गमैत्री छैनन्। सुरक्षित र सफा शौचालयको समस्या विद्यमान छ।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भएको भन्दै ६४ जना महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। घरनिकाला गरेको, कुटपिट गरेको, खानलाउन नदिएको ५९ उजुरीमा छलफल गरी मेलमिलाप भएको र पाँच उजुरीकर्ताहरू सम्पर्कमा नआउँदा छलफल हुन सकेन।

यो वर्ष बैतडी जिल्लामा बलात्कारका घटनामा पाँच जना, बलात्कार प्रयासको घटनामा एक, बेचबिखन तथा ओसारपसार घटनामा एक र घरेलु हिंसाका घटनामा ६९ गरी ७७ जना महिला पीडित भए। बलात्कारपछि हत्याका घटनामा एक जना महिलाको मृत्यु भयो। परिवारजनबाट तीन जना महिलाको हत्या भयो।

परिवारजनबाट हत्या

पाटन नगरपालिका-४ चिल्लेपानीकी ६० वर्षीया सुना ऐरीलाई ०८१ जेठ २९ गते हत्या गरेको भन्दै ६५ वर्षीय पति प्रतापसिंह ऐरीविरुद्ध पीडित पक्षले जेठ ३१ गते इलाका प्रहरी कार्यालय, पाटनमा उजुरी दियो। प्रहरीले अरोपितलाई जेठ ३१ गते घरबाट गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश तिर्थराज भट्टको मङ्सिर ६ गतेको इजलासले आरोपितलाई जन्मकैदको फैसला सुनाएको अदालतका सूचना अधिकारी लक्ष्मीदत्त पन्तले बताए।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

बैतडीमा यो वर्ष १ हजार ४ सय १७ जना बसाइँसराइ गरी बाहिर जिल्ला गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

ईंटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

बैतडी जिल्लाा ईंटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग स्थापना भएका छैनन्।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यस वर्ष बैतडीमा विषालु च्याउ सेवनका कारण मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भएन।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

बैतडीमा ४९ हजार ४ सय ७ घरपरिवार सङ्ख्या रहेको छ । जसमा ८६ प्रतिशत घरधुरीमा मात्रै खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

जिल्लामा १३ ओटा सार्वजनिक शौचालय रहेका छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा वर्षैभरी नि:शुल्क पाइने औषधीको अभाव हुने गरेको स्वास्थ्य कार्यालयका प्रमुख तिर्थराज भट्टले बताए। सरकारले २०७७ पुस १५ गते देशभर शिलन्यास गरिएका बैतडीका ५, १०, र १५ शैयाका अस्पताल अझै निर्माण हुन सकेका छैनन्।

जिल्ला अस्पताल बैतडीको नयाँ भवन बने पनि ५० शैयाको दरबन्दी स्वीकृत नहुँदा समस्या छ। जिल्ला अस्पतालमा उपकरण अभावमा सेवा प्रभावकारी बन्न सकेको छैन्। जिल्लामा ब्लड बैंक सञ्चालनमा नहुँदा जिल्ला अस्पतालमा आउने बिरामीले आफन्त वा दाताका भरमा रगत जुटाउँदै आइरहेका छन्।

तालिका ८.७.४.२ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार			
घटनाको प्रकार	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बालविवाह	१	१	३
बलात्कार	१	८	९
यौन दुर्व्यवहार		३	३
जम्मा	३	११	१३

महिला अधिकार						
घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	मेलमिलाप	अपूर्ण	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा		६८			१	६९
पारिवारिक हत्या	१				३	३
बलात्कार			३		३	५
बलात्कार प्रयास					१	१
बलात्कारपछि हत्या					१	१
बेचबिखन तथा ओसारपसार				१		१
जम्मा	१	६८	३	१	७	८०

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.७.५ डडेल्धुरा

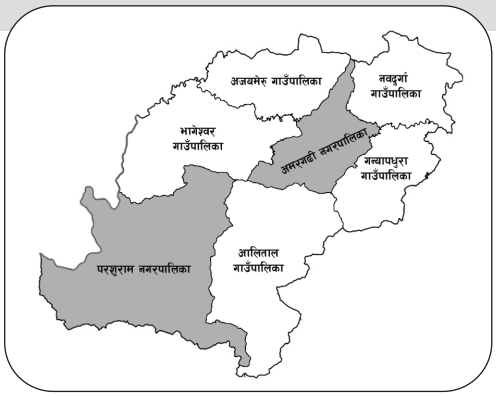

जम्मा जनसङ्ख्या	१,३९,६०२
महिला	७३,७०९
घर परिवार सङ्ख्या	३१,१७२
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	२,३३०
साक्षरता प्रतिशत	७८.१९
आश्रित जनसङ्ख्या	७३,११०
अपाङ्गता भएका	४,१६४

यस वर्ष डडेल्धुरा जिल्लामा मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा एक जना पुरुष तथा ज्यादतीका घटनामा ४१ जना महिला र पाँच जना पुरुष गरी ४६ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा सात जना बालबालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ३६ जना महिला पीडित भए। जातीय विभेदका घटनामा एक जना पुरुष पीडित भए।

कूटपिट

राज्यपक्षबाट

परशुराम नगरपालिकाका निमित्त प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत कृष्णदेव जोशीलाई ०८० चैत १ गते कार्यपालिका बैठकमा कुटपिट गरेको आरोपमा परशुराम नगरपालिकाका उपप्रमुख विमलाकुमारी बोहरा, सोही नगरपालिका- ७ का वडा अध्यक्ष कर्णबहादुर धामी र सोही नपा-१ का वडा अध्यक्ष लालबहादुर धामीविरुद्ध परशुराम नागरपालिकाका प्रमुख भरत बडायर जोशी र पीडित कृष्णदेव जोशीले चैत १ गते इलाका प्रहरी कार्यालय, जोगबुढामा उजुरी दिए। प्रहरीले आरोपितहरूलाई चैत १ गते घरबाट गिरफ्तार गरी तीन घण्टा प्रहरी कार्यालयमा राखेर सोही दिन साँझ रिहा गऱ्यो। कुटपिटबाट घाइते भएका प्रशासकीय अधिकृत जोशीको उपचार जोगबुडा अस्पतालमा भयो। आरोपित पक्षले पनि नगरप्रमुख र प्रशासकीय अधिकृतविरुद्ध उजुरी दिने भनेपछि चैत १ गते नगरप्रमुख र प्रशासकीय अधिकृत जोशीले इलाका प्रहरी कार्यालयमा दिएको उजुरी फिर्ता लिए। घटनाको सत्यतथ्य छानबिन गर्ने भन्दै चैत ७ गते जिल्ला प्रशासन कार्यालय, डडेल्धुराका प्रशासकीय अधिकृत कृष्णानन्द जोशीको संयोजकत्वमा पाँच सदस्यीय समिति गठन गरिएको भए पनि यो वर्षको अन्त्यसम्म प्रतिवेदन तयार भएन।

अन्यपक्षबाट

जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा कार्यरत प्रहरी सहायक हवल्दार थानेश्वरप्रकाश पन्तलाई ०८१ कात्तिक २० गते ड्युटीमा खटिएको समयमा कुटपिट गरेको भन्दै भीमदत्त नगरपालिका-४, कञ्चनपुरका कार चालक २२ वर्षीय रोहित सार्की, अजयमेरु गाउँपालिका-४ का २८ वर्षीय विनोद बैजु, अजयमेरू गाउँपालिका-४ चिपुरका २६ वर्षीय पदम चटौत, २३ वर्षीय सुवास बोहोरा र २७ वर्षीय जित ऐरलाई प्रहरीले कात्तिक २१ गते गिरफ्तार गऱ्यो। कुटपिटबाट घाइते पन्तको डडेल्धुरा अस्पतालमा उपचार सम्भव नभएपछि थप उपचारका लागि धनगढी रेफर गरियो। आरोपितहरूलाई कात्तिक २९ गते जिल्ला प्रशासन कार्यालयले जनही ७ हजार रुपियाँ धरौटीमा रिहा गरेको जिल्ला प्रशासन कार्यालयका सूचना अधिकारी चन्द्र रोकायाले बताए।

तालिका ८.७.५.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		राज्यपक्षबाट		अन्यपक्षबाट		
		पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा
कुटपिट					१	१
अमानवीय व्यवहार		१	१	१	१	२
जातीय विभेद					१	१
बाल अधिकार	बलात्कार			१		१
	यौन दुर्व्यवहार			३		३
	यौन दुर्व्यवहारपछि हत्या			१		१
	विद्यालयमा दिइने शारीरिक सजाय				२	२
	जम्मा			५	२	७
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा			३३		३३
	बलात्कार			२		२
	पारिवारिक हत्या			१		१
	जम्मा			३६		३६
कूल जम्मा		१	१	४१	५	४६

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता १ सय २५ जनाको रहेको छ। कारागारमा ११ महिलासहित १ सय ३२ जना कैदीबन्दी रहेका छन्। जसमा तीन जना ज्येष्ठ नागरिक, एक नाबालक र आठ जना भारतीय नागरिक छन्। कारागारमा कैद तोकिएका १ सय १३ र कैद नतोकिएका १९ जना थुनुवा रहेको जेलर सन्तोषकुमार भट्टले बताए। कैदीबन्दीको स्वास्थ्य परीक्षणका लागि एक जना हेल्थ असिस्टेन्टको दरबन्दी रहेको छ। पर्याप्त बेड नभएका कारण भुइँमा सुत्नुपरेको नाइके बीरबहादुर बोहोराले बताए।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालतमा एक जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। अदालतमा यो वर्ष फौजदारी मुद्दातर्फ ९९ थान र देवानी मुद्दातर्फ ८५ थान दर्ता भए। जसमा फौजदारी मुद्दातर्फ ६१ थान र देवानी मुद्दातर्फ ५१ थान मुद्दा फैसला भए। फौजदारी ३८ थान र देवानी ३४ थान मुद्दा फैसला हुन बाँकी छन्। जिल्ला अदालतमा २८ जनाको दरबन्दी रहेकोमा सात जना करारमा कर्मचारी पदपूर्ति गरी कार्य सम्पादन भइरहेको जिल्ला अदालतका सूचना अधिकारी पुष्पराज जोशीले बताए। अदालतले आफ्नो वार्षिक कार्ययोजना अनुसार काम कारवाही अगाडि बढाएको नेपाल बार एशोसिएसन, डडेल्धुराका अध्यक्ष पुष्पराज जोशीले बताए।

बाल अधिकार

यस वर्ष डडेल्धुरा जिल्लामा बलात्कार घटनामा एक जना, यौन दुर्व्यवहारका घटनामा तीन जना, विद्यालयमा दिइने शारीरिक सजायका घटनामा दुई गरी ६ जना बालबालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। यौन दुर्व्यवहारपछि एक जना बालिकाको हत्या भयो।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा १ सिय ८४ आधारभूत, ६३ मावि र तीन क्याम्पस रहेका छन्। अपाङ्गमैत्री भवन नभएकाले अपाङ्गता भएका विद्यार्थीलाई पठनपाठनमा समस्या रहेको शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ, डडेल्धुराका सूचना अधिकारी केशवराज जोशीले बताए। बसाइँसराइ, रोजगारी, बालविवाहका कारण विद्यालयमा विद्यार्थीको सङ्ख्यामा कमी रहेको भागेश्वर गाउँपालिका-४ स्थित कैलपाल आधारभूत विद्यालयका प्रधानाध्यापक चन्द्रबहादुर साउदले बताए। विज्ञान विषयका लागि तीन पटक सूचना प्रकाशित गर्दा समेत शिक्षक नपाएको अजयमेरु गाउँपालिका-३ स्थित दुर्गास्थान आधारभूत विद्यालयका प्रधानाध्यापक तीर्थ पनेरुले बताए।

विद्यालयमा शारीरिक यातना

अमरगढी नगरपालिका-५ स्थित क्याम्ब्रिज पब्लिक स्कुलमा अध्ययनरत १२ वर्षीय र १३ वर्षीय बालकालाई ०८१ असार १७ गते कुटपिट गरेको आरोपमा अमरगढी नगरपालिका-५ स्थित क्याम्ब्रिज पब्लिक स्कुलका होस्टेल वार्डेन महेश नाथविरुद्ध पीडित पक्षले असार १७ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। प्रहरीले आरोपितलाई असार १७ गते विद्यालयबाट गिरफ्तार गऱ्यो। पीडित बालकका अभिभावक र विद्यालयबीच असार १७ गते वार्डेन नाथलाई विद्यालयबाट निष्कासन गर्ने सहमति भएपछि उनलाई असार १८ गते रिहा गरिएको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका इन्स्पेक्टर बिरबहादुर थापाले बताए।

पीडित बालकहरूको डडेल्धुरा अस्पतालमा उपचार भयो।

यौन दुर्व्यवहारपछि हत्या

१४ वर्षीया बालिकालाई ०८१ असोज २५ गते सोही ठाउँका ५८ वर्षीय पुरुषले यौन दुर्व्यवहार गरी हत्या गरेको भन्दै पीडित पक्षले जिल्ला प्रहरी कार्यालय, डडेल्धुरामा असोज २६ गते उजुरी दियो। शवको पोष्टमार्टम असोज २७ गते डडेलधुरा अस्पतालमा भयो। प्रहरीले आरोपितलाई असोज २६ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतको कात्तिक ३ गतेको आदेशले आरोपित पुर्पक्षका लागि थुनामा छन्।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै ८१ जना महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा ४५ उजुरीमा मेलमिलाप भएको र ३६ उजुरीहरू कानुनी प्रक्रियामा रहेका छन्। कुटपिट गरी घरनिकाला गरिएको, खानलाउन नदिएको, विवाह दर्ता र नागरिकता नबनाएको, पतिले मदिरा सेवन गरी कुटपिट गरेको र घरायसी झगडा उजुरीहरू आउने गरेको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका इन्स्पेक्टर उपेन्द्र बमले बताए।

यो वर्ष डडेल्धुरा जिल्लामा बलात्कारको घटनामा दुई र घरेलु हिंसाका घटनामा ३३ गरी ३५ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। परिवारबाट एक जना महिलाको हत्या भयो।

ज्येष्ठ नागरिक हत्या

परशुराम नगरपालिका-५ बसगौराकी ६३ वर्षीया गोमती थापा मगरको ०८१ वैशाख ७ गते ढुङ्गा प्रहार गरी हत्या गरेको भन्दै परशुराम नगरपालिका-४ रज्यौडाका गोपाल राउटेविरुद्ध पीडित पक्षले वैशाख ७ गते इलाका प्रहरी कार्यालय, जोगबुढामा उजुरी दियो। प्रहरीले आरोपित राउटेलाई वैशाख ७ गते घरबाटै गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश बालकृष्ण वाग्लेको मङ्सिर १२ गतेको इजलासले आरोपितलाई जन्मकैदको फैसला सुनाएको अदालतका सूचना अधिकारी पुष्पराज जोशीले बताए।

पारिवारिक हत्या

आलिताल गाउँपालिका-२ मटेलाकी ३८ वर्षीया डम्मरीदेवी देउवालाई ०८१ वैशाख १८ गते ४२ वर्षीय पति कर्णबहादुर देउवाले टाउकोमा कोदालो प्रहार गरी गम्भीर घाइते बनाएकोमा उनको वैशाख १९ गते धनगढीस्थित माया मेट्रो अस्पतालमा मृत्यु भयो। प्रहरीले आरोपितलाई वैशाख १८ गते गिरफ्तार गऱ्यो। प्रहरीले जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालय मार्फत आरोपितविरुद्ध वैशाख २० गते कर्तव्य ज्यान अन्तर्गत जिल्ला अदालतमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। जिल्ला अदातलका न्यायाधीश हर्कबहादुर क्षेत्रीको जेठ ९ गतेको इजलासले आरोपितलाई पुर्पक्षका लागि थुनामा पठाउने आदेश गऱ्यो।

जातीय विभेद

भागेश्वर गाउँपालिका-४ आर्कुडाका ५६ वर्षीय कल्याण कामीलाई ०८१ जेठ १९ गते कार्यालय समयमा नै जातीय विभेदजन्य गालीगलौज(डुम शब्द प्रयोग) गरेको आरोपमा सोही ठाउँ निवासी भागेश्वर गाउँपालिका योजना शाखाका सवओभरसियर ४२ वर्षीय लालसिंह भाटविरुद्ध पीडित पक्षले जेठ २२ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। प्रहरीले आरोपितलाई जेठ २२ गते घरबाटै गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश हर्कबहादुर क्षेत्रीको असार ३१ गतेको इजलासले आरोपितलाई तीन महिना कैद र ३० हजार रुपियाँ जरिबानाको सजाय सुनाएको जिल्ला अदालतका तहसिल्दार राजेन्द्र चन्दले बताए।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

डडेल्धुरामा यो वर्ष ८ सय ९४ जना बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

डडेल्धुरामा इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग स्थापना भएको छैन्।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यस वर्षसम्म डडेल्धुरामा विषालु च्याउको सेवनबाट एक जनाको मृत्यु भयो।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

डडेल्धुरामा ३१ हजार १ सय ९३ घरपरिवार सङ्ख्या रहेका छन्। जसमा ७० प्रतिशत घरपरिवारमा खानेपानीका धाराको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

जिल्लामा १४ ओटा सार्वजनिक शौचालय रहेका छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्यको सेवाको अवस्था

जिल्लामा स्वास्थ्य चौकी २४, प्राथामिक स्वास्थ्य केन्द्र २६ र सामुदायिक स्वास्थ्य इकाइ र सहरी स्वास्थ्य केन्द्र १८ रहेका छन्। सरकारले नि:शुल्क दिने औषधीको सङ्ख्या बढाउँदै गएको तर बजेट घटाउँदै गएकोले सरकारले दिने भनेको ९८ प्रकारका औषधी किन्न नसकिएको अजयमेरु गाउँपालिकाका स्वास्थ्य शाखा संयोजक गणेश पालले बताए।

सङ्घीय सरकार मातहतको डडेल्धुरा अस्पतालमा दरबन्दी अनुसारका विशेषज्ञ चिकित्सक नहुँदा स्वास्थ्य सेवा प्रभावकारी हुन सकेको छैन। ११ औँ तहको मेडिकल सुपरिटेनडेण्ट एक दरबन्दी रहेको अस्पतालमा हाल १० औँ तहका चिकित्सक कार्यालय प्रमुख छन्। अस्पतालमा ९, १० औँ तहका १७ जना विषेशज्ञ चिकित्सको स्वीकृत दरबन्दी भएपनि हाल स्थायी एक जना र अस्थायी नौ गरी १० जना रहेका छन्। आठौँ तहका १८ जना मेडिकल अधिकृतको पद स्वीकृत भएकोमा १४ जना स्थायी र १४ जना कारर गरी २८ जना रहेको अस्पतालका निमित्त मेसु डा. नरेन्द्र कुमार खनालले बताए। नेपाल सरकारले छात्रबृत्तिमा पढाउने चिकित्सक मात्रै डडेल्धुरा अस्पताल आउने र दुई वर्ष नपुग्दै जाने भएकाले चिकित्सकको दरबन्दी रिक्त हुने गरेको डा. खनालले बताए।

तालिका ८.७.५.२ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार			
घटनाको प्रकार	मेलमिलाप	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
विद्यालयमा दिइने शारीरिक सजाय	२		२
बलात्कार		१	१
यौन दुर्व्यवहार		३	३
बलात्कारपछि हत्या		१	१
जम्मा	२	५	७

महिला अधिकार			
घटनाको प्रकार	मेलमिलाप	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा	३३		३३
बलात्कार		२	२
पारिवारिक हत्या		१	१
जम्मा	३३	३	३६

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.७.६ डोटी

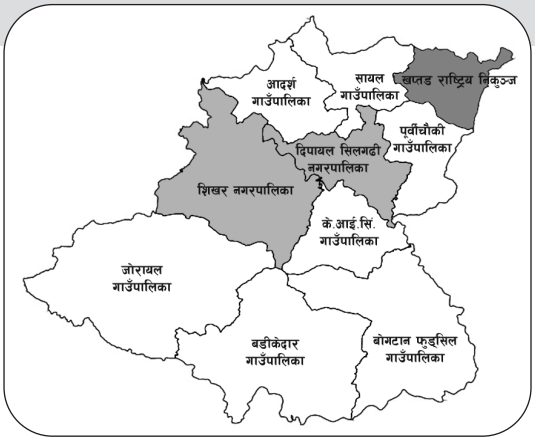

जम्मा जनसङ्ख्या	२,०४,८३१
महिला	१,११,२२७
घर परिवार सङ्ख्या	४५,१४०
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	२,६३८
साक्षरता प्रतिशत	७०.७४
आश्रित जनसङ्ख्या	१,१६,७८२
अपाङ्गता भएका	५,११९

यस वर्ष डोटी जिल्लामा ज्यादतीका घटनामा ३३ जना महिला र एक जना पुरुष गरी ३४ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा चार जना बालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा २८ जना महिला पीडित भए।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता २५ जनाको रहेको छ। कारागारमा दुई जना महिलासहित ६५ जना कैदीबन्दी छन्। कारागारमा क्षमताभन्दा बढी कैदीबन्दी रहेकाले बसोबास, शुद्ध खानेपानी, शौचालय र स्वास्थ्य परीक्षण गर्न समस्या रहेको जेलर लालबहादुर बोगटीले बताए। क्षमताभन्दा बढी कैदीबन्दी राखिँदा समस्या उत्पन्न भएको भए पनि कैदीबन्दीहरूलाई सीपमूलक तालिम, पुस्तकालय, मनोरञ्जनका साधन उपलब्ध गराइएको जेलर बोगटीले बताए।

बाल सुधार गृह

बाल सुधार गृहको क्षमता २५ जनाको रहेको छ। सुधार गृहमा २४ जना थुनुवा र ३७ जना कसुरदार ठहर भएका बालक गरी ६१ जना छन्। सुदूरपश्चिम प्रदेशको कञ्चनपुर जिल्ला बाहेकका आठ जिल्ला र लुम्बिनी प्रदेशको दाङ जिल्लाका बालकहरूलाई बाल सुधार गृह, डोटीमा राखिएको छ। एक जना स्टाफ नर्सको दरबन्दी रहकोमा रिक्त छ। शैक्षिक सामग्रीको अभाव, खेल मैदानको अभाव, क्षमताभन्दा दोब्बर बढी बालक राख्नुपर्ने बाध्यताले शौचालय प्रयोग गर्न र सुत्नलाई समेत समस्या भएको बाल सुधार गृहका प्रमुख सानुमाया गुरुङले बताइन्। पानीको अभावमा सरसफाइ र लुगा धुनसमेत समस्या हुने गरेको र वयस्कलाई समेत बाल सुधार गृहमा राख्दा सुरक्षाको चुनौती थपिएको उनले बताइन्।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालत

जिल्ला अदालतमा एक जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। अदालतमा यस वर्ष फौजदारी मुद्दातर्फ ४२ थान र देवानी मुद्दातर्फ ३० थान मुद्दा दर्ता भए। जसमा फौजदारी १२ थान र देवानी १३ थान मुद्दा फैसला भए। दुई वर्षभन्दा पुराना मुद्दाहरू फैसला हुन बाँकी नरहेको अदालतका डिट्ठा (खरिदार) देवी कुन्जेडाले बताइन्। न्याय सम्पादनलाई प्रभावकारी बनाउन अदालतमा दरबन्दी अनुसारको जनशक्ति हुनु पर्ने, अनुसन्धान तथा अभियोजन प्रक्रिया छिटोछरितो हुनु पर्ने र बार र बेञ्चको सहकार्य आवश्यक रहेको अधिवक्ता शंकरदीप मडैले बताए।

उच्च अदालत, दीपायल

उच्च अदालत, दिपायलमा सात जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेकोमा तीन जना कार्यरत छन्। दुई जना न्यायाधीश काजमा गएका र दुई जनाको दरबन्दी रिक्त रहेको छ। उच्च अदालतमा यस वर्ष

तालिका ८.७.६.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		अन्यपक्षबाट		
		महिला	पुरुष	जम्मा
हत्या		१	१	२
बाल अधिकार	बलात्कार	२		२
	हाडनाता करणी	२		२
	जम्मा	४		४
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा	२४		२४
	बलात्कार	३		३
	वैवाहिक बलात्कार	१		१
	जम्मा	२८		२८
कूल जम्मा		३३	१	३४

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

दुनियावादी देवानी मुद्दातर्फ ४६ थान, दुनियावादी फौजदारी मुद्दातर्फ १ सय थान, सरकारवादी फौजदारी मुद्दातर्फ ५ सय ७३ थान र रिट, परमादेश, उत्प्रेषण तर्फ ३३ थान, सुरु कारबाहीतर्फ सात थान गरी ७ सय ५९ थान मुद्दा दर्ता भए। जसमा दुनियावादी देवानी ४८ थान, दुनियावादी फौजदारी २० थान, सरकारीवादी फौजदारी ३ सय ९१ थान, रिट, परमादेश र उत्प्रेषण २२ थान र सुरु कारबाही तीन थान मुद्दा फैसला भए। दुनियावादी देवानीतर्फ ५२ थान, दुनियावादी फौजदारीतर्फ २६ थान, सरकारवादी फौजदारीतर्फ १ सय ८२ थान, रिट, परमादेश र उत्प्रेषण ११ थान र सुरु कारबाही चार थान मुद्दा फैसला हुन बाँकी रहेको उच्च अदालत, दीपायलका शाखा अधिकृत नरबहादुर नेगीले बताए।

बाल अधिकार

यस वर्ष डोटी जिल्लामा बलात्कार घटनामा दुई र हाडनाता करणी घटनामा दुई गरी चार जना बालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा सामुदायिक विद्यालय ३ सय ८५, संस्थागत विद्यालय ५२ र प्राविधिक शिक्षालय एक रहेका छन्। जिल्लाका सबै विद्यालयहरूमा दिवा खाजा कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेको छ। जिल्लाको साक्षरता दर ९६.५५ रहेको छ। जिल्लामा अधिकांश विद्यालयहरू अपाङ्गमैत्री नभएका र शुद्ध खानेपानीको अभाव छ। विद्यालयहरूमा समयमै निःशुल्क पाठ्यपुस्तकहरू उपलब्ध हुने गरेको र माध्यमिक विद्यालयमा खेलकुद, अतिरिक्त क्रियाकलाप, भौतिक साधनको सुविधा, विज्ञान प्रयोगशाला, पुस्तकालय, इन्टरनेट, विद्युतीय सुविधा निःशुल्क उपलब्ध भएको शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइका प्राविधिक सहायक पदम साउदले बताए।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै ७१ जना महिलाले जिल्ला प्रहरी कार्यालयको महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमा कुटपिट गरिएका ३१, घर निकाला गरिएका चार, खान लाउन नदिएका पाँच, अंश सम्बन्धी एक उजुरी छन्। यीमध्ये ४५ उजुरीमा मेलमिलाप गरिएको सेवा केन्द्रका प्रहरी जवान पदमसिंह ठगुन्नाले बताए।

यो वर्ष डोटी जिल्लामा बलात्कारको घटनामा तीन, वैवाहिक बलात्कार घटनामा एक र घरेलु हिंसाका घटनामा २४ गरी २८ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

पारिवारिक हत्या

पूर्वीचौकी गाउँपालिका-५ उपरकाँडाकी ४५ वर्षीया नरु साउदलाई ०८१ भदौ ५ गते हँसियाले घाँटी रेटेर हत्या गरेको आरोपमा प्रहरीले ५० वर्षीय पति पदी साउदलाई भदौ ५ गते प्रहरीले गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश रुद्रमणि गिरिको भदौ २७ गतेको इजलासले आरोपितलाई पुर्पक्षका लागि थुनामा पठाउने आदेश गऱ्यो।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

डोटीमा यो वर्ष १ हजार १ सय ३९ जनाले बसाइँसराइ गरी जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत : स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

ईंटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

डोटीमा ईंटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग स्थापना भएको छैन।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यस वर्ष डोटीमा विषालु च्याउको सेवनबाट मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भएन।

स्रोत : जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

डोटीमा ४५ हजार १ सय ८२ घरपरिवार सङ्ख्या रहेका छन्। जसमा ४५ प्रतिशत घरपरिवारमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

जिल्लामा ५० ओटा सार्वजनिक शौचालय छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा एक जिल्ला अस्पताल, एक प्रहरी अस्पताल, दुई प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, १३ आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र, एक आधारभूत अस्पताल, एक सामुदायिक अस्पताल १, तीन निजी अस्पताल, ४९ हेल्थ पोस्ट, शहरी / सामुदायिक स्वास्थ्य केन्द्र ६० रहेको स्वास्थ्य कार्यालय, डोटीका परिवार नियोजन निरीक्षक सूर्य विष्टले बताए। ९८ प्रकारका औषधी निःशुल्क पाउने सरकारी नीति भए पनि त्यस्ता औषधी न्यून मात्रामा पाइने गरेको स्थानीय राजु नेपालीले बताए।

तालिका ८.७.६.२ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार			
घटनाको प्रकार	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बलात्कार	२	२	४
जम्मा	२	२	४

महिला अधिकार					
घटनाको प्रकार	मेलमिलाप	अपूर्ण	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा	२३	१			२४
बलात्कार			२	२	४
जम्मा	२३	१	२	२	२८

मारिएकाको घटना सङ्ख्या		
घटनाको प्रकार	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
हत्या	२	२

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.७.७ अछाम

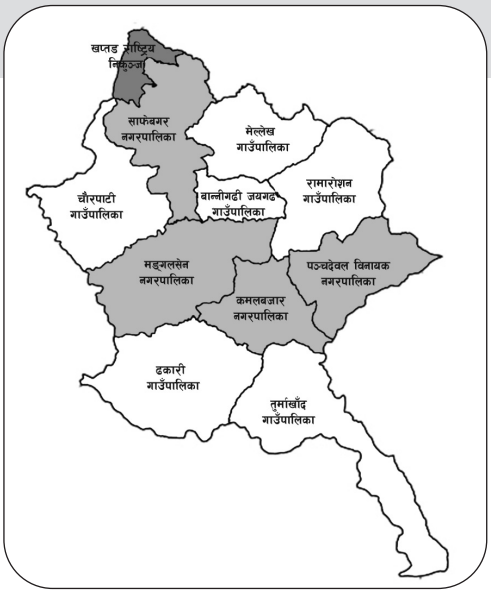

जम्मा जनसङ्ख्या	२,२८,८५२
महिला	१,२३,५३३
घर परिवार सङ्ख्या	४९,५६७
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	२,८३३
साक्षरता प्रतिशत	७२.६४
आश्रित जनसङ्ख्या	१,३५,२९५
अपाङ्गता भएका	७,००६

यस वर्ष अछाम जिल्लामा ज्यादतीका घटनामा ६१ जना महिला र ६ जना पुरुष गरी ६७ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा पाँच जना बालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ५६ जना महिला पीडित भए।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता ७५ जनाको रहेको छ। कारागारमा ७० जना कैदीबन्दी रहेका छन्। जसमा ६५ पुरुष, चार महिला र एक जना आश्रित बालिका छन्। कारागारमा एक जना अहेबको दरबन्दी रहेकोमा नियमित कैदीबन्दीको स्वास्थ्य परीक्षण भइरहेको जिल्ला कारागारका प्रमुख इन्द्र चौधरीले बताए।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालतमा एक जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेकोमा कार्यरत छन्। अदालतमा यस वर्ष फौजदारीतर्फ ७१ र देवानीतर्फ २३ थान गरी ९४ थान मुद्दा दर्ता भए। जिल्ला अदालतमा यो वर्ष अघिल्लो वर्षबाट जिम्मेवारी सरेर आएका समेत गरेर फौजदारीतर्फ ७२ र देवानीतर्फ २४ थान गरी ९६ थान मुद्दा फैसला भए। दुई वर्ष भन्दा बढी पुराना कर्तव्य ज्यानको एक मुद्दा फैसला हुन बाँकी छ।

बाल अधिकार

यस वर्ष अछाम जिल्लामा यौन दुर्व्यवहारका घटनामा दुई र बलात्कारका घटनामा तीन जना गरी पाँच जना बालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा ४ सय ३२ विद्यालय रहेका छन्। बाल विकासदेखि कक्षा १२ सम्म ७३ हजार ७ सय १७ जना विद्यार्थी छन्। शिक्षक दरबन्दी १ हजार ४६ रहेको छ। जिल्लामा २०६३ सालपछि शिक्षक दरबन्दी थपिएको छैन। सरकारले ८ सय ७६ राहत शिक्षक दरबन्दी उपलब्ध गराउँदा पनि विद्यालयमा शिक्षक अभाव कायमै रहेको छ। स्थायी शिक्षकहरू शहर बजारमा सरुवा भएर जाने भएकाले ग्रामीण क्षेत्रका विद्यालयमा शिक्षक अभाव हुँदै आएको छ। बसाइँसराइ र रोजगारीको लागि परिवारसँगै बालबालिका पनि बसाइँ सर्ने भएकोले विद्यालय भर्ना हुने सङ्ख्या घट्दो र विद्यालय छाड्ने दर बढेको शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ, अछामका प्राविधिक सहायक मदन विष्टले बताए। विद्यालय भवन जीर्ण, साँघुरा र फर्निचरको अभावमा विद्यार्थीहरूले भुईंमै बसेर पढ्नुपर्ने बाध्यता छ। विद्यालयमा शौचालय निर्माण भए पनि अधिकांश भवन जीर्ण छन् भने पानी र सरसफाइको अभाव छ।

यौन दुर्व्यवहार

१० वर्षीया बालिकालाई २०८० चैत १५ गते यौन दुर्व्यवहार गरेको आरोपमा १५ वर्षीय बालकविरुद्ध पीडित परिवारले चैत १८ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। प्रहरीले आरोपितलाई चैत १८ गते घरबाट गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश प्रकाश ढुङ्गानाको ०८१ भदौ ४ गतेको इजलासले आरोपितलाई एक वर्ष कैद, २० हजार रुपियाँ जरिबाना र १० हजार रुपियाँ क्षतिपूर्तिको फैसला सुनाएको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका इन्स्पेक्टर राजेन्द्रबहादुर साउदले बताए।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यस वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भएको भन्दै ६३ जना महिला र दुई जना पुरुष गरी ६५ जनाले जिल्ला प्रहरी कार्यालयको महिला, बालबकालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जस मध्येमा सामान्य घरयासी झगडामा २७, कुटपिटमा ११, अभद्र व्यवहारमा आठ, गालीगलौजमा सात, खानलाउन नदिएको र लाञ्छना लाउनेमा दुई/दुई उजुरी थिए। ५७ उजुरीमा मेलमिलाप भएको र बाँकी आठ उजुरी थप कानुनी प्रक्रियाका लागि पठाइएको छ।

यो वर्ष अछाम जिल्लामा बलात्कारका घटनामा दुई, बलात्कार प्रयासको घटनामा तीन, साइबर अपराधका घटनामा दुई, वैवाहिक बलात्कारका घटनामा दुई र घरेलु हिंसाका घटनामा ४७ गरी ५६ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो।

ज्येष्ठ नागरिक

कुटपिट

७४ वर्षीय नन्दसिंह बोहोरालाई ०८१ भदौ १७ गते गालीगलौज र हातपात गरेको भन्दै मंगलसेन नगरपालिका-४ का १८ वर्षीय मिलन बोहोराविरुद्ध पीडित पक्षले भदौ १८ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालय, अछाममा उजुरी दियो। प्रहरीले आरोपितलाई भदौ १८ गते घरबाटै गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला प्रशासन कार्यालयले आरोपितलाई कात्तिक ८ गते आठ दिन कैद र १० हजार रुपियाँ जरिबानाको फैसला सुनायो।

साइबर अपराध

२१ वर्षीया महिलालाई ०८० चैत महिनाभरी फेसबुक म्यासेन्जरबाट गालीगलौज तथा धम्की दिने गरेको भन्दै मंगलसेन नगरपालिका-१३ का २३ वर्षीय

तालिका ८.७.७.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		अन्यपक्षबाट		
		महिला	पुरुष	जम्मा
कुटपिट			२	२
घाइते			४	४
बाल अधिकार	बलात्कार	३		३
	यौन दुर्व्यवहार	२		२
	जम्मा	५		५
महिला अधिकार	घरेलु हिंसा	४७		४७
	बलात्कार	२		२
	बलात्कार प्रयास	३		३
	वैवाहिक बलात्कार	२		२
	साइबर अपराध	२		२
	जम्मा	५६		५६
कूल जम्मा		६१	६	६७

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

कमल सोनी भन्ने कमल सुनारविरुद्ध पीडित पक्षले ०८१ वैशाख ३० गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। प्रहरीले आरोपितलाई जेठ १ गते घरबाटै गिरफ्तार गऱ्यो। प्रहरीले जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालय मार्फत आरोपितविरुद्ध वैशाख ३० गते साइबर कसुर अन्तर्गत जिल्ला अदालतमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। जिल्ला अदातलका न्यायाधीश प्रकाश ढुङ्गानाको जेठ २४ गतेको इजलासले आरोपितलाई २ लाख रुपियाँ धरौटीमा रिहा गर्न आदेश दियो। मुद्दा जिल्ला अदालतमा विचाराधीन छ।

२६ वर्षीया महिलालाई ०८१ कात्तिक १६ गते सामाजिक सञ्जाल फेसबुकमा आफूलाई अपमान हुने गरेर स्टाटस लेखेकोले विद्युतीय अपराध भएको भन्दै कमलबजार नगरपालिका-९, मष्टाबण्डालीका १८ वर्षीय हरि कामीविरुद्ध पीडितले कात्तिक २३ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दिइन्। प्रहरीले आरोपितलाई कात्तिक २७ गते गिरफ्तार गऱ्यो। आरोपितलाई प्रहरीले जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालय मार्फत मङ्सिर १६ गते अछाम अदालतमा पेश गऱ्यो। जिल्ला अदालतको सोही दिनको आदेशले आरोपितलाई २ लाख रुपियाँ धरौटी तारिखमा रिहा गर्ने आदेश दियो। घटना अदातलमा विचारधीन अवस्थामा छ।

घरेलु हिंसा

४५ वर्षीया महिलालाई २०८१ वैशाख ४ गते

मदिरा सेवन गरी हातपात तथा कुटपिट गरेको भन्दै ४७ वर्षीय पति चक्र ठकुल्लाविरुद्ध पीडितले वैशाख ४ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयको महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दिइन्। प्रहरीले आरोपितलाई वैशाख ५ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला प्रशासन कार्यालयले आरोपितलाई असार २३ गते २५ दिन कैद र २ हजार रुपियाँ जरिबानाको फैसला सुनायो।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

अछाममा यो वर्ष १ हजार २ सय ४ जनाले बसाइँसराइ गरेका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

ईंटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

अछाममा ईंटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग स्थापना भएका छैनन्।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग

विषालु च्याउ

यस वर्ष अछाममा कुनै पनि व्यक्तिको विषालु च्याउ सेवन गरेर मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भएन।

स्रोत : जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

जिल्लामा ४९ हजार ५ सय ६७ घरपरिवार सङ्ख्या रहेको छ। जसमा १५ प्रतिशत घर परिवारमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

जिल्लामा २१ ओटा सार्वजनिक शौचालय रहेका छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा एक जिल्ला अस्पताल, एक सामुदायिक अस्पताल, दुई प्राथामिक स्वास्थ्य केन्द्रसहित १ सय ५ स्वास्थ्य संस्था रहेका छन्। स्वास्थ्य संस्थामा आवश्यक भवन, उपकरण र दक्ष जनशक्तिको अभावले सबैभन्दा बढी आर्थिक अवस्था कमजोर भएका, ज्येष्ठ नागरिक, फरक क्षमता भएका व्यक्ति, महिला र बालबालिका प्रभावित भएका छन्।

जिल्लामा कुपोषण, मातृ मृत्युदरको समस्या कायम रहेको स्वास्थ्य कार्यालय, अछामका प्रमुख दीपेन्द्र जोशीले बताए। आर्थिक वर्ष २०८०/८१ मात्र ३७ बालबालिका गर्भमै र २५ जना बालबालिका जन्मेको २८ दिनभित्र मृत्यु भएको स्वास्थ्य कार्यालयमा तथ्याङ्क रहेको छ।

सरकारले २०७७ साल मङ्सिरमा शिलान्यास गरेका अछामका ६ स्थानका पालिकास्तरका अस्पतालको निर्माण कार्य हालसम्म पूरा हुन सकेको छैन। जिल्लामा ५८ हजार ६ सय ५६ जनाले स्वास्थ्य बीमा गरेका भए पनि झन्झटिलो प्रक्रिया र सबै प्रकारका उपचार र औषधी नि:शुल्क नपाएको गुनासो स्वास्थ्य बीमितहरूले गरेका छन्।

तालिका ८.७.७.२ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार			
घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बलात्कार		३	३
यौन दुर्व्यवहार	१	१	२
जम्मा	१	४	५

महिला अधिकार					
घटनाको प्रकार	मेलमिलाप	अपूर्ण	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
घरेलु हिंसा	३३	८	२	४	४७
साइबर अपराध			१	१	२
बलात्कार				४	४
बलात्कार प्रयास			१	२	३
जम्मा	३३	८	४	११	५६

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.७.८ कैलाली

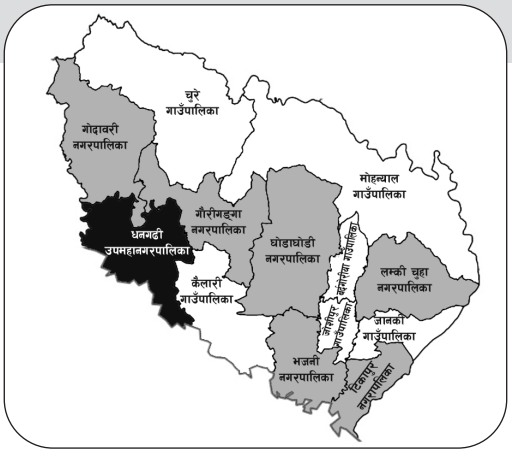

जम्मा जनसङ्ख्या	९,०४,६६६
महिला	४,७१,२१०
घर परिवार सङ्ख्या	१,९५,८७२
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	३३,३५५
साक्षरता प्रतिशत	७७.६१
आश्रित जनसङ्ख्या	४,२७,७६७
अपाङ्गता भएका	२२,४६५

यस वर्ष कैलाली जिल्लामा मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा आठ जना पुरुष तथा ज्यादतीका घटनामा ३ सय ३१ जना महिला र ११ जना पुरुष गरी ३ सय ४२ जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ४५ जना बालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा २ सय ८५ जना महिला पीडित भए।

नागरिक तथा राजनीतिक अधिकार

सम्मानित रूपले बाँच्न पाउने अधिकार

हत्या

अन्यपक्षबाट

गौरीगङ्गा नगरपालिका-११ कान्तिपुर टोल निवासी राष्ट्रिय दलित पत्रकार सङ्घ, कैलालीका सहसचिव तथा सूचनाको हकका अभियन्ता ३० वर्षीय सुरेश भुललाई कुटपिट गरी हत्या गरेको आरोपमा गौरीगङ्गा नगरपालिका-११ का ६५ वर्षीय जङ्ग भुल, ३४ वर्षीया रमा रावल, ३० वर्षीय धर्म विक, २३ वर्षीय विशाल विक, ३८ वर्षीया बिस्ना भुल र १८ वर्षीय प्रकाश भुलविरुद्ध पीडित पक्षले कात्तिक २६ गते इलाका प्रहरी कार्यालय, मालाखेतीमा उजुरी दियो। प्रहरीले आरोपितहरूलाई कात्तिक २५ गते गिरफ्तार गऱ्यो। प्रहरीले सरकारी वकिल कार्यालयमार्फत आरोपितविरुद्ध कात्तिक २७ गते कर्तव्य ज्यान शीर्षकमा जिल्ला अदालतमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश दण्डपाणी लामिछानेको मङ्सिर २३ गतेको इजलासले आरोपितहरूलाई पुर्पक्षका लागि थुनामा पठाउने आदेश गऱ्यो।

घोडाघोडी नगरपालिका-२ साडेपानीका २३ वर्षीय सुनिल शाहीको ०८१ वैशाख २६ गते घोडाघोडी नगरपालिका-४ भालुफाँटास्थित नयाँबाटो पुनर्स्थापना सुधार केन्द्रबाट भाग्न खोजेको भन्दै कुटपिट गरी हत्या गरेको आरोपमा घोडाघोडी नगरपालिका-१ का १९ वर्षीय विपुल सापकोटा, १६ वर्षीय बालक, ३२ वर्षीय भुपेन्द्र खड्का, २४ वर्षीय नविन रावल, १८ वर्षीय आकाश अधिकारी, २२ वर्षीय सुमन भट्ट, १७ वर्षीय बालक, २९ वर्षीय बलबहादुर खत्री, २५ वर्षीय रोशन ऐर, २७ वर्षीय विनोद शाही, २१ मिनेश मन्नी, २५ वर्षीय कमल रिजाल, १७ वर्षीय रोशन पनाडी, २४ वर्षीय गौरव आचार्य, २१ वर्षीय नमराज चौधरी, १८ वर्षीय बालक र ३६ वर्षीय होम तामाङविरुद्ध इलाका प्रहरी कार्यालय, सुख्खडमा पीडित पक्षले उजुरी दियो। प्रहरीले आरोपितविरुद्ध जिल्ला अदालतमा कर्तव्य ज्यान शीर्षकमा मुद्दा दर्ता गरेकोमा जिल्ला अदालतका न्यायाधीश दण्डपाणी लामिछानेको जेठ २९ गतेको आदेशले होम तामाङ ५ लाख, बलबहादुर खत्री ७ लाख, रोशन ऐर ७ लाख, दिनेश मन्नी ३ लाख रुपियाँ धरौटी र तारिखमा वीपुल सापकोटा, १६ वर्षीय बालक, भुपेन्द्र खड्का, नवीन रावल, आकाश अधिकारी, सुमन भट्ट, १७ वर्षीय बालक थुनामा र कमल रिजाल, गौरव आचार्य, नमराज चौधरी, विनोद शाही, धरौटी तिर्न

नसकेर थुनामा छन् भने अर्का १७ वर्षीय बालकलाई अभिभावकको जिम्मा लगाइएको जिल्ला अदालतका सूचना अधिकारी कमल घलेले बताए।

गोली तथा विस्फोटक पदार्थबाट घाइते

चुरे गाउँपालिका-३ सहजपुरस्थित भासुभिर नजिकै बाटो खन्ने क्रममा २०८० फागुन ९ गते जमिनमुनि गाडिएको विस्फोटक पदार्थ विस्फोट हुँदा जेसीबी चालक डडेलधुरा, आलिताल गाउँपालिका-८ का २४ वर्षीय विकास थापा रोलर अप्रेटर सुर्खेतका २२ वर्षीय हिरा थापा, चुरे गाउँपालिका-३ सहजपुरका ४५ वर्षीय बसन्त खडायत र इन्जिनियर विराटनगर महानगरपालिका-३ मोरङका ३५ वर्षीय नवीत देव घाइते भए। गम्भीर घाइते भएका हिरा थापा, नवीत देव र बसन्त खडायतको धनगढीस्थित म्याट्रो अस्पतालको आइसीयू कक्षमा राखेर उपचार भयो भने सामान्य चोट लागेका विकास थापाको सहजपुर स्वास्थ्य चौकीमा उपचार भयो। सो विस्फोटक पदार्थ द्वन्द्वकालको बेलामा जमिनमुनि गाडिएको हुनसक्ने जिल्ला प्रहरी कार्यालय कैलालीका डीएसपी कुलदीप चन्दले बताए।

तालिका ८.७.८.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		राज्यपक्षबाट		अन्यपक्षबाट		
		पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा
गिरफ्तारी		६	६			
कुटपिट					३	३
कारागारमा मृत्यु		१	१			
हिरासतमा मृत्यु		१	१			
अमानवीय व्यवहार					१	१
घाइते					४	४
हत्या					३	३
जातीय विभेद				१	१	३
बाल अधिकार	बलात्कार			३३		३३
	सामूहिक बलात्कार			५		५
	हाडनाता करणी			४		४
	यौन दुर्व्यवहार			१४		१४
	जम्मा			४५		४५
महिला अधिकार	बेचबिखन तथा ओसारपसार प्रयास			१		१
	घरेलु हिंसा			३३६		३३६
	बोक्सीको आरोपमा			३		३
	बलात्कार			४३		४३
	बलात्कार प्रयास			४		४
	सामूहिक बलात्कार			३		३
	यौन दुर्व्यवहार			३		३
	पारिवारिक हत्या			१		१
	बेचबिखन तथा ओसारपसार			३		३
	जम्मा			३८५		३८५
कूल जम्मा		८	८	३३१	११	३४३

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

गिरफ्तार

सुदूरपश्चिम प्रदेश नेकपा बहुमत निकट विद्यार्थी सङ्गठनका कार्यकर्ता घोडाघोडी नगरपालिका-८ का ५२ वर्षीय शङ्कर साउद, बाजुरा जिल्ला त्रिवेणी नगरपालिका-२ निवासी धनगढी उपमहानगरपालिका-१६ का ३५ वर्षीय प्रकाश कुँवर, बाजुरा जिल्ला त्रिवेणी नगरपालिका-२ का ४० वर्षीय डम्मर विक, डोटी जिल्ला आर्दश नगरपालिका निवासी गोदावरी नगरपालिका-६ का ३४ वर्षीय कडी लोहार, डोटी जिल्ला आर्दश नगरपालिका-३ का ३५ वर्षीय गणेशबहादुर कोली र अछाम जिल्ला पञ्चदेवल विनायक नगरपालिका-३ का ३३ वर्षीय तपेन्द्र तिमिल्सेनालाई ०८१ भदौ ११ गते प्रहरीले गिरफ्तार गऱ्यो। गोदावरी नगरपालिका-१ अत्तरियामा बैठक गरिरहेका बेला प्रहरीले उनीहरूलाई गिरफ्तार गरेको थियो। प्रहरीले आरोपितहरूविरुद्ध जिल्ला प्रशासन कार्यालय, कैलालीमा भदौ १२ गते साङ्गठनिक तथा सार्वजनिक अपराध अन्तर्गत मुद्दा दर्ता गऱ्यो। जिल्ला प्रशासन कार्यालयको भदौ १४ गतेको इजलासले आरोपितहरूलाई साधारण तारेखमा रिहा गरेको जिल्ला प्रशासन कार्यालयका मुद्दा शाखाका प्रमुख दुर्गा जोशीले बताए। मुद्दा जिल्ला प्रशासनमा विचाराधीन छ।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता १ सय ५० जनाको रहेको छ। कारागारमा ५ सय ७२ जना पुरुष र ४८ जना महिला गरी ६ सय २० जना कैदीबन्दी रहेका छन्। चार वर्षमुनिका एक जना आश्रित नाबालक छन्। १९९७ सालमा स्थापना भएको कारागारमा क्षमता भन्दा झण्डै चारगुणा बढी कैदीबन्दी भएकाले पालो मिलाएर सुत्नुपर्ने, शौचालय प्रयोगका लागि लामो समय कुर्नुपर्ने अवस्था छ। कैदीबन्दीको स्वास्थ्य परीक्षणका लागि एक जना हेल्थ असिस्टेन्टको दरबन्दी रहेकाले नियमित रूपमा सामान्य परीक्षण गर्न सहज भएको र जटिल समस्या भएका कैदीबन्दीहरूको उपचारका लागि अस्पताल लैजानु पर्ने अवस्था रहेको जेलर सन्देश जोशीले बताए। कैदीबन्दीहरू कोचिएर बस्नुपर्ने भएकाले सानोतिनो विषयमा वादविवाद हुने गरेको छ। कारागारमा ठाउँको अभावमा खेलकुदका गतिविधि गर्न समस्या छ। कारागारको फोहोर व्यवस्थापन र ढल निकास नहुँदा कारागार नै दुर्गन्धित हुने गरेको, सबै कैदीबन्दीहरूलाई सीपमूलक तालिममा सहभागी गराउन नसकिएको र जीर्ण भवनको मर्मत हुन नसक्दा जोखिम बढेको जेलर जोशीले बताए।

कारागारमा मृत्यु

जिल्ला कारागार, कैलालीमा थुनामा रहेका घोडाघोडी नगरपालिका-४ जनकपुरका २२ वर्षीय दीपक विकको विषसेवनका कारण ०८१ भदौ ३१ गते मृत्यु भयो। थुनामा रहेका विक भदौ ३१ गते शौचालयभित्र बेहोस अवस्थामा फेला परेपछि सेती प्रादेशिक अस्पताल, धनगढीमा उपचारका क्रममा उनको मृत्यु भएको जिल्ला कारागारका प्रमुख दीपक पाण्डेले बताए। शवको पोष्टमार्टम असोज २ गते सेती प्रादेशिक अस्पताल, धनगढीमा गरी सोही दिन शवको सद्गत गरिएको आफन्त निर्माण पहराइले बताए। कारागारमा विष पुऱ्याएको आरोपमा १७ वर्षीया बालिकालाई प्रहरीले असोज १ गते अत्तरियाबाट गिरफ्तार गरेको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका डिएसपी कविन्द्रसिंह बोहोराले बताए। जिल्ला अदालतको आदेशमा आरोपित बालिका बाल सुधार गृहमा छिन्। विक बलात्कार घटनामा २०८० फागुन ३ गतेदेखि जिल्ला कारागार,कैलालीमा पुर्पक्षका लागि थुनामा रहेका थिए।

हिरासतमा मृत्यु

जिल्ला प्रहरी कार्यालय, कैलालीको हिरासतमा राखिएका धनगढी उपमहानगरपालिका-८ गाउँ धनगढीका ३५ वर्षीय बुद्धिराम चौधरीको २०८१ जेठ ६ गते मृत्यु भयो। जेठ ३ गते भन्सार छलीका समानसहित गिरफ्तार भएका चौधरी जेठ ६ गते एक्कासि बेहोस भएपछि सेती प्रादेशिक अस्पताल, धनगढीमा उपचारको क्रममा जेठ ६ गते मृत्यु भएको जिल्ला प्रहरी कार्यालय, कैलालीका डिएसपी कविन्द्रसिंह बोहराले बताए।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालतमा चार जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेकोमा चारैजना कार्यरत छन्। यस वर्ष जिल्ला अदालत,कैलालीमा फौजदारीतर्फ १ हजार ७२ थान मुद्दा दर्ता भएकोमा ६ सय २२ थान मुद्दा फैसला भए भने ४ सय ५० थान मुद्दा फैसला हुन सकेनन्। देवानीतर्फ १ हजार २ सय ५९ मुद्दा दर्ता भएकोमा ६ सय ६४ थान मुद्दा फैसला भए भने ५ सय ९५ थान मुद्दा फैसला हुन सकेनन्। दुई वर्ष भन्दा पुराना फौजदारीतर्फ आठ थान र देवानीतर्फ १८ थान मुद्दा फैसला हुन बाँकी छन्। मुद्दाको प्रकृति अनुसार अनुसन्धान, मुचुल्का, मुद्दा मुल्तवीमा जाने, सार्वजनिक बिदाको दिन पर्ने, कहिले न्यायाधीश नहुने, मुद्दाको चाप अनुसार जनशक्तिको अभावलगायतका विभिन्न कारणले समयमा मुद्दाको फैसला हुन नसकेको जिल्ला अदालत, कैलालीका सूचना अधिकारी कमल घलेले बताए।

बाल अधिकार

यस वर्ष कैलाली जिल्लामा यौन दुर्व्यवहारका घटनामा १४, बलात्कारका घटनामा २२, सामूहिक बलात्कार पाँच र हाडनाता करणीका चार गरी ४५ जना बालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये अपाङ्गता भएकी एक जना बालिका पीडित भइन्।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा ८ सय ७६ बाल विकास केन्द्र, ५ सय ५५ आधारभूत, ३ सय १० मावि छन्। विद्यालयमा भौतिक साधनको सुविधा, विज्ञान प्रयोगशाला, पुस्तकालय, इन्टरनेट, विद्युतीय सुविधा मोहन्याल गाउँपालिका र चुरे गाउँपालिकाका दुर्गम ठाउँका प्राथमिक विद्यालयमा उपलब्ध हुन सकेको छैन।

सामुदायिक विद्यालयमा शिक्षण शुल्क पूर्ण नि:शुल्क छ तर, केही विद्यालयले अभिभावक सहयोग शुल्क उठाउने गरेको शिक्षा विकास तथा समवय इकाइका शाखा प्रमुख प्रतापपिसंह धामीले बताए। जिल्लामा नयाँ बनेका भौतिक संरचना खानेपानी सहितको छात्रामैत्री तथा आपाङ्गमैत्री रहेको र सुस्तश्रवण र दृष्टिविहीन विद्यार्थीका लागि अलग्गै पढ्ने व्यवस्था रहेको धामीले बताए।

जिल्लामा सामुदायिक विद्यालयमा १ हजार ४ सय ३६ दरबन्दी छन् भने ७२ जना अस्थायी र १ हजार ५ सय ८५ जना राहत शिक्षक रहेका छन्। यसैगरी सामुदायिक विद्यालयमा ७८ हजार ७ सय १७ छात्रा र ६९ हजार ६ सय १९ छात्र गरी १ लाख ४८ हजार ३ सय ३६ विद्यार्थी अध्ययनरत छन्। संस्थागत विद्यालयमा ४८ हजार ३६ छात्रा र ८६ हजार ७ सय ७५ गरी १ लाख ३४ हजार ८ सय ११ विद्यार्थी अध्ययनरत छन्। सामुदयिक विद्यालयमा सात जना र संस्थागत विद्यालयमा १० जना गरी १७ जना लैङ्गिक अल्पसङ्ख्यक समुदायका विद्यार्थी अध्ययनरत रहेको प्रमुख धामीले बताए।

बलात्कार, यौनदुर्व्यवहार

आठ वर्षीया बालिकालाई ०८० चैत २५ गते बलात्कार गरेको आरोपमा ११ वर्षीय बालकविरुद्ध पीडित पक्षले चैत २६ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। प्रहरीले आरोपितलाई चैत २६ गते घर गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश दण्डपाणी लामिछानेको असार ७ गतेको इजलासले आरोपितलाई कसुरदार ठहर गरी ६ महिना कैद, २५ हजार रुपियाँ क्षतिपूर्ति र २ सय रुपियाँ पीडित राहत कोषमा जम्मा गर्ने फैसला गरेको जिल्ला अदालतको सूचना अधिकारी कमल घलेले बताए।

सामूहिक बलात्कार

१७ वर्षीया बालिकालाई ०८१ साउन ९ गते बलात्कार गरेको आरोपमा गोदावरी नगरपालिका-१२ खमौराका २० वर्षीय पदम थापा, सोही ठाउँका २३ वर्षीय केशव भण्डारी, २४ वर्षीय बालकृष्ण जोशी, २३ वर्षीय हरि थापा र बलात्कार गर्न सहयोग गरेको आरोपमा २२ वर्षीय सोम विकविरुद्ध पीडित पक्षले साउन ११ गते इलाका प्रहरी कार्यालय, मालाखेतीमा उजुरी दियो। पीडित बालिकाको स्वास्थ्य परीक्षण साउन ११ गते सेती प्रादेशिक अस्पताल, धनगढीमा भयो।

तालिका ८.७.८.२ अपाङ्गता भएका पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार	अन्यपक्षबाट	
	महिला	जम्मा
बाल अधिकार	१	१
महिला अधिकार	५	५
कूल जम्मा	६	६

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

घटनामा संलग्न भएको आरोपमा २० वर्षीय पदम थापालाई साउन १२ गते गिरफ्तार गऱ्यो। अन्य आरोपितहरू फरार छन्। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश दण्डपाणी लामिछानेको भदौ ४ गतेको इजलासले आरोपितलाई पुर्पक्षका लागि थुनामा पठाएको अदालतका सूचना अधिकारी कमल घलेले बताए।

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै ५ सय ५ जना महिलाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमध्ये ४ सय १८ उजुरीमा मेलमिलाप भएको छ भने ३१ उजुरी सम्बन्धित निकायमा पठाइएको छ। घरेलु हिंसाको मुद्दा दर्ता गराएका ३१ जना उजुरीकर्ताहरू सम्पर्कमा नआएपछि छलफल हुन नसकेको सेवा केन्द्रकी प्रहरी निरीक्षक कल्पना पौडेलले बताइन्।

यो वर्ष कैलाली जिल्लामा बलात्कारका घटनामा ४२, बलात्कार प्रयासका घटनामा चार, यौन दुर्व्यवहारका घटनामा तीन, बेचबिखन तथा ओसारपसार प्रयासका घटनामा एक, बोक्सीको आरोपमा दुई, सामूहिक बलात्कार घटनामा तीन, बेचबिखन तथा ओसारपसारका घटनामा दुई जना र घरेलु हिंसाका घटनामा २ सय २७ गरी २ सय ८४ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। परिवारबाट एक जनाको हत्या भयो। जसमध्ये अपाङ्गता भएका पीडित पाँच जना महिला छन्।

बलात्कार प्रयास

३२ वर्षीया महिलालाई ०८१ साउन १० गते बलात्कार प्रयास गरेको आरोपमा घोडाघोडी नगरपालिका-१० पहलमानपुरका ३५ वर्षीय रामप्रसाद चौधरीविरुद्ध पीडित पक्षले साउन १० गते इलाका प्रहरी कार्यालय, सुख्खडमा उजुरी दियो। प्रहरीले आरोपितलाई साउन १० गते घरबाट गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला

अदालतका न्यायाधीश दण्डपाणी लामिछानेको भदौ १५ गतेको इजलासले आरोपितलाई २० दिनको कैद सजायको फैसला गरेको जिल्ला अदालतका सूचना अधिकारी कमल घलेले बताए।

अमानवीय व्यवहार

लम्कीचुहा नगरपालिका शिक्षा शाखा अधिकृत ३९ वर्षीय गौरीकान्त न्यौपानेलाई ०८० माघ २२ गते मोसो दलेर दुर्व्यवहार गरेको भन्दै क्रान्तिकारी युवा सङ्गठन नेपालका कार्यकर्ताविरुद्ध पीडितले माघ २३ गते इलाका प्रहरी कार्यालय, लम्कीमा उजुरी दिए। प्रहरीले क्रान्तिकारी युवा सङ्गठन नेपालका सुदूरपश्चिम प्रदेश इन्चार्ज लम्कीचुहा नगरपालिका-९ का ३१ वर्षीय भुवन रम्तेललाई माघ २३ गते कैलारी गाउँपालिका-७ बाट गिरफ्तार गऱ्यो। प्रहरीले आरोपितविरुद्ध सार्वजनिक अपराध अन्तर्गत जिल्ला प्रशासन कार्यालय, कैलालीमा माघ २३ मुद्दा दर्ता गरेकोमा फागुन १३ गते बसेको इजलासले आरोपितलाई २ हजार रुपियाँ धरौटी र साधारण तारेखमा रिहा गरेको जिल्ला प्रशासन कार्यालय, कैलाली मुद्दा फाँटका प्रमुख दुर्गाप्रसाद जोशीले बताए।

'बोक्सी'को आरोपमा कुटपिट

टिकापुर नगरपालिका-९ बौनियाकी ५५ वर्षीया विपतदेवी चौधरीलाई ०८१ मङ्सिर २२ गते कथित 'बोक्सी'को आरोपमा घाँटी थिची, कपाल काटेर जलाइ जबरजस्ती 'बोक्सी' स्वीकार्न लगाएर दुर्व्यवहार गरेको आरोपमा टिकापुर नगरपालिका-९ कालाकुण्डाका ५५ वर्षीय सुनिल मिस्त्री, टिकापुर नगरपालिका-९ बौनियाकी ३७ वर्षीया लालिदेवी डगौराथारु र ३० वर्षीया हिरामोती डगौराथारुविरुद्ध पीडित पक्षले मङ्सिर २३ गते इलाका प्रहरी कार्यालय, टिकापुरमा उजुरी दियो। प्रहरीले आरोपित तीनै जनालाई मङ्सिर २३ गते घरबाट गिरफ्तार गऱ्यो। प्रहरीले सरकारी वकिल कार्यालय मार्फत आरोपित विरुद्ध मङ्सिर २८ गते जिल्ला अदालतमा मुद्दा दर्ता गरेकोमा जिल्ला अदालतका न्यायाधीश हरिसिंह धामीको पुस ११ गतेको इजलासको आदेशले आरोपित सुनिल मिस्त्रीलाई १ लाख र लालीदेवी डगौराथारु र हिरादेवी डगौराथारुलाई जनही २५ हजार रुपियाँ धरौटी र तारेखमा रिहा गरेको इलाका प्रहरी कार्यालय, टिकापुरका डिएसपी विश्वराज अधिकारीले बताए। मुद्दा जिल्ला अदालतमा विचाराधीन रहेको छ।

भजनी नगरपालिका-१ गौनहियाकी २६ वर्षीया हसीना चौधरीलाई कथित बोक्सीको आरोपमा ०८१ पुस ४ गते कुटपिट गरी घाइते बनाएको आरोपमा भजनी नगरपालिका-१ गौनहियाका बाबुराम चौधरी, लहानु चौधरी, मनोज चौधरी र सोही ठाउँकी रूपा चौधरी, जयराम चौधरी र करन चौधरीविरुद्ध पुस ४ गते पीडित पक्षले इलाका प्रहरी कार्यालय, भजनीमा उजुरी दियो। कुटपिटबाट पीडित घाइते महिलाको धनगढीस्थित नवजीवन अस्पतालको आइसीयु कक्षमा राखेर उपचार भयो। प्रहरीले आरोपितलाई पुस ४ गते गौनहीयाबाट गिरफ्तार गऱ्यो। प्रहरीले आरोपितविरुद्ध सरकारी वकिल कार्यालयमार्फत जिल्ला अदालतमा पुस ५ गते बोक्सीको आरोपमा मुद्दा दर्ता गऱ्यो। घटनाको अनुसन्धान भइरहेको इलाका प्रहरी कार्यालय, भजनीका इन्स्पेक्टर युवनकुमार चौधरीले बताए।

पारिवारिक हत्या

चुरेगाउँपालिका-६ मल्लोढुङ्गेनीकी ४७ वर्षीया हिरादेवी चुनाराको २०८१ असोज २४ गते घरायसी विवादको कारण बन्चरो प्रहार गरी हत्या गरेको आरोपमा ५५ वर्षीया पति डम्मर चुनारावरुद्ध पीडित पक्षले असोज २५ इलाका पहरी कार्यालय, मालाखेतीमा उजुरी दियो। प्रहरीले आरोपितलाई असोज २५ गते घरबाट गिरफ्तार गऱ्यो। शवको पोष्टमार्टम असोज २५ गते सेती प्रादेशिक अस्पताल, धनगढीमा गरी सोही दिन आफन्तले दाहसंस्कार गरे। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश हरिसिंह धामीको कात्तिक २३ गतेको इजलासले आरोपितलाई पुर्पक्षका लागि थुनामा पठाएको जिल्ला अदालतका सूचना अधिकारी कमल घलेले बताए।

जातीय विभेद

गोदावरी नगरपालिका-२ तेघरीकी ६५ वर्षीय विजय सोव र ६० वर्षीया दीपिका सोवलाई २०८१ साउन ३ गते सोही ठाउँका ५६ वर्षीय कृष्णानन्द भट्ट र ५२ वर्षीया पार्वतीकुमारी भट्टले जातीय छुवाछुत गरी अमानवीय व्यवहार गरेको आरोपमा पीडित पक्षले आरोपितहरूविरुद्ध साउन २१ गते इलाका प्रहरी कार्यालय, मालाखेतीमा उजुरी दियो। प्रहरीले आरोपितहरूलाई साउन २१ गते गिरफ्तार गऱ्यो। जिल्ला अदालतका न्यायाधीश हरिसिंह धामीको भदौ २४ गतेको इजलासले आरोपितहरूलाई जनही २५ हजार रुपियाँ धरौटी तारेखमा रिहा गरेको जिल्ला

अदालतका सूचना अधिकारी कमल घलेले बताए। मुद्दा जिल्ला अदालतमा विचाराधीन रहेको छ।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

कैलालीमा यो वर्ष २ हजार २ सय २१ जना बसाइँसराइ गरी जिल्लाका विभिन्न स्थानमा गएका छन्।

स्रोत : स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

इँटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

कैलालीमा ६८ इँटाभट्टा सञ्चालनमा रहेका छन्।

स्रोत : घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यस वर्ष कैलालीमा विषालु च्याउको सेवनबाट कसैको पनि मृत्यु भएको सुचना अभिलेख भएनन्।

स्रोत : जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

कैलालीमा १ लाख ९५ हजार ५ सय ९७ घरपरिवार सङ्ख्या रहेका छन्। जसमा ३१ प्रतिशत घरपरिवारमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

जिल्लामा १६ ओटा सार्वजनिक शौचालय रहेका छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अधिकार

कैलाली जिल्लामा एक सङ्घीय अस्पताल, दुई प्रादेशिक अस्पताल, चार नगर अस्पताल, तीन प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, ३५ स्वास्थ्य चौकी, ५४ आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र र ४६ ओटा बर्थिङ सेन्टर छन्। ९८ प्रकारका औषधी निशुल्क पाउने सरकारी नीति भए पनि स्वास्थ्य संस्थामा नि:शुल्क पाइने औषधीको ३० ओटा मात्र पालैपालो गरी सबै स्वास्थ्य संस्थामा उपलब्ध रहेको छ। जिल्लाका सबै स्वास्थ्य संस्थाहरूका दरबन्दी अनुसार स्वास्थ्यकर्मी र डाक्टरको अभावमा बिरामीहरूले समस्या भोग्नुपर्ने बाध्यता रहेको स्वास्थ्य कार्यालयका सूचना अधिकारी तेजविक्रम शाहीले बताए। घोडाघोडी नगर अस्पतालको शिलान्यास भएको १० वर्ष बितिसक्दा पनि निर्माण सम्पन्न भएको छैन।

तालिका ८.७.८.३ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार					
घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	अपूर्ण	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बलात्कार	१	१	३	२६	३१
यौन दुर्व्यवहार		४	३	७	१४
जम्मा	१	५	६	३३	४५

महिला अधिकार						
घटनाको प्रकार	मुद्दा टुङ्गिएका	मेलमिलाप	अपूर्ण	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बेचबिखन तथा ओसारपसार प्रयास			१			१
घरेलु हिंसा		११६			१	११७
बोक्सीको आरोपमा				१	१	२
बलात्कार	१		७	३	३४	४५
बलात्कार प्रयास				१	३	४
यौन दुर्व्यवहार					३	३
बेचबिखन तथा ओसारपसार			१		१	२
पारिवारिक हत्या					१	१
जम्मा	१	११६	९	५	४४	१८५

मारिएकाको घटना सङ्ख्या			
घटनाको प्रकार	अपूर्ण	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
हत्या	१	१	२

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

८.७.९ कञ्चनपुर

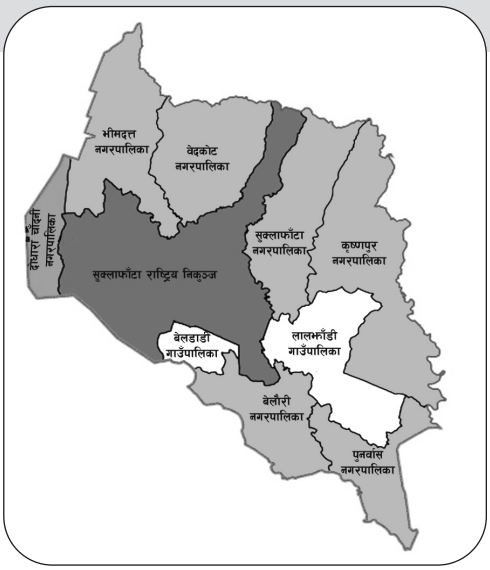

जम्मा जनसङ्ख्या	५,१३,७५७
महिला	२,७३,०७१
घर परिवार सङ्ख्या	१,११,१६७
घरजग्गामा महिलाको स्वामित्व	१९,५८१
साक्षरता प्रतिशत	७९.६४
आश्रित जनसङ्ख्या	२,४७,९७१
अपाङ्गता भएका	१३,५८५

यस वर्ष कञ्चनपुर जिल्लामा मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा एक महिला र एक जना पुरुष तथा ज्यादतीका घटनामा ३ सय २७ जना महिला र तीन जना पुरुष गरी ३ सय ३० जना पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये बाल अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा १२ जना बालिका तथा महिला अधिकार उल्लङ्घनका घटनामा ३ सय १४ जना महिला पीडित भए।

गोली तथा विष्फोटक पदार्थबाट घाइते

वेदकोट नगरपालिका-२ बसन्थलाका १६ वर्षीय बालक घरमा विष्फोटक पदार्थ बनाउँदै गर्दा विस्फोट भई घाइते भए। पीडित बालकलाई विस्फोटक पदार्थ बनाउन लगाएको आरोपमा कैलाली जिल्लास्थित लम्की आर्दश नमूना माविका ४५ वर्षीय शिक्षक हरेन्द्र भण्डारीविरुद्ध पीडित पक्षले ०८१ जेठ २८ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। घाइते बालकको भारतको लखनउस्थित गायत्री अस्पतालमा उपचार भयो। प्रहरीले आरोपितलाई जेठ २८ गते गिरफ्तार गऱ्यो। विष्फोटक पदार्थको प्रकार जाँचका लागि प्रयोगशालामा पठाइएको र त्यसको प्रतिवेदन समेत प्राप्त नभएकोले जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालयले आरोपितलाई असार १९ गते जिम्मा जमानीमा तारिखमा रिहा गरेको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका डीएसपी उमेश जोशीले बताए।

कुटपिट, धम्की

राज्यपक्षबाट

बेदकोट नगरपालिका-१ हात्तीथलाका ४० वर्षीय बसन्तबहादुर धामीलाई ०८० माघ ४ गते गड्डाचौकीस्थित भन्सार सुरक्षार्थ खटिएका सशस्त्र प्रहरीका वरिष्ठ हवल्दार ४५ वर्षीय कर्णबहादुर बोहोराले कुटपिट गरेको आरोपमा पीडित पक्षले माघ ४ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा उजुरी दियो। कुटपिटबाट टाउकोमा गहिरो चोट लागे घाइते भएका धामीको माघ ४ गते प्रादेशिक अस्पताल, महेन्द्रनगरमा उपचार भयो। घटनाका अरोपित र पीडित पक्षबीच छलफल गर्दा आरोपितले उपचार खर्च व्यहोर्ने र उपरान्त गल्ती नगर्ने भनेपछि दुवै पक्षको आपसी सहमतिमा माघ ५ गते मेलमिलाप भएको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका डिएसपी प्रकाश डाँगीले बताए।

भारतको बनबासाबाट घरायसी सामान लिएर आउँदै गरेकी भीमदत्त नगरपालिका-५ सुकाशालकी ३२ वर्षीया सन्ध्या विकलाई ०८१ असोज ४ गते सशस्त्र प्रहरी गुल्ममा कार्यरत ३४ वर्षीय सहायक हवल्दार सरस्वती भण्डारीले कुटपिट गरिन्। कुटपिटबाट घाइते भएकी विकको स्वास्थ्य उपचार ०८१ असोज ५ गते महाकाली प्रादेशिक अस्पतालमा भयो। जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा असोज ९ गते दुवै पक्ष उपस्थित भई

तालिका ८.७.५.१ घटनाको प्रकारअनुसार पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार		राज्यपक्षबाट			अन्यपक्षबाट		
		महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा
बम विस्फोटबाट घाइते						१	१
कुटपिट		१	१	२		१	१
हत्या					१	१	२
बाल अधिकार	बेचबिखन तथा ओसारपसार				४		४
	बलात्कार				६		६
	यौन दुर्व्यवहार				३		३
	जम्मा				१३		१३
महिला अधिकार	बेचबिखन तथा ओसारपसार प्रयास				१		१
	घरेलु हिंसा				३९३		३९३
	पारिवारिक हत्या				३		३
	बलात्कार				६		६
	बलात्कार प्रयास				३		३
	सामूहिक बलात्कार				१		१
	वैवाहिक बलात्कार				७		७
	बेचबिखन तथा ओसारपसार				३		३
	जम्मा				३१४		३१४
कूल जम्मा		१	१	२	३३७	३	३३०

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

घटनामा मेलमिलाप भएको सहायक प्रमुख जिल्ला अधिकारी पर्शुराम पोखरेलले बताए।

अन्यपक्षबाट

ड्युटीमा खटिएको प्रहरी टोलीमाथि ०८१ असोज ९ गते राति स्थानीय युवाहरूको समूहले आक्रमण गर्दा इलाका प्रहरी कार्यालय, त्रिभुवनबस्तीमा कार्यरत इन्स्पेक्टर ३६ वर्षीय महेशविक्रम शाही घाइते भए भने ४० वर्षीय प्रहरी जवान तिलकबहादुर बलायर, ३१ वर्षीय जयप्रकाश चौधरी र सवारी चालक ४० वर्षीय प्रेमबहादुर खड्कालाई सामान्य चोट लाग्यो। घाइतेहरूको उपचार असोज ९ गते राती पुनर्वास नगरपालिका-६ स्थित टाउन हस्पिटलमा भयो। घटना संलग्न युवा फरार रहेकाले खोजी कार्य भइरहेको जिल्ला प्रहरी कार्यालयका डिएसपी उमेश जोशीले बताए।

कारागार र बन्दी

जिल्ला कारागारको क्षमता ९५ जनाको रहेको छ। कारागारमा कैद तोकिएका २ सय ४९ र कैद नतोकिएका २ सय २० गरी ४ सय ६९ कैदीबन्दी रहेका छन्। कारागारको क्षमता महिला २० जना र पुरुष ७५ जनाको हो। जसमा महिला २१ जना र पुरुष ४ सय ४८ जना रहेका छन्। कैदीबन्दीहरूको नियमित स्वास्थ्य परीक्षणका लागि एक जना सिनियर अहेब दरबन्दी रहेको छ। कारागारमा ६० वर्ष नाघेका पाँच जना ज्येष्ठ नागरिक (पुरुष) रहेको निमित्त कारागार प्रमुख, रामदत्त जोशीले बताए। ०२३ सालमा स्थापना भएको कारागार जीर्ण अवस्थामा रहेको, दिनदिनै थपिरहने कैदीबन्दीहरूको चापले खान, बस्न, शौचालय प्रयोग गर्न पालो कर्नुपर्ने बाध्यता छ। क्षमताभन्दा झन्डै ६ गुणा बढी कैदीबन्दी भएकोले पालो मिलाएर सुत्नुपर्ने, शौचालयको प्रयोगको लागि लामो समय कुर्नुपर्ने अवस्था रहेको, कोचिएर बस्नुपर्ने भएकोले सानोतिनो कुरामा वादविवाद हुने गरेको, कारागारमा पुस्तकालयको अभाव, पर्याप्त शौचालयको अभाव र सीपमूलक तालिमको व्यवस्था नभएको नाइके टेकराज जोशीले बताए।

सुगम तथा निष्पक्ष न्यायिक अधिकार

जिल्ला अदालत

जिल्ला अदालतमा दुई जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेको छ। अदालतमा यो वर्ष फौजदारी मुद्दातर्फ ५ सय ७९ थानमध्ये २ सस ५३ थान मुद्दा फैसला भए। देवानी मुद्दातर्फ ८ सय ५ थानमध्ये ५ सय ५१ थान मुद्दा फैसला भए। दुई वर्ष नाघेका फौजदारी मुद्दा १९ थान र देवानी मुद्दा आठ थान फैसला हुन बाँकी रहे। फैसला ढिलो हुनुमा प्रशासनको ढिला सुस्ती प्रमुख कारण रहेको उच्च बार एसोसिएशनका अध्यक्ष भुपेन्द्र विष्टले बताए।

उच्च अदालत दीपायल, महेन्द्रनगर इजलास

उच्च अदालत, कञ्चनपुरमा चार जना न्यायाधीशको दरबन्दी रहेकोमा तीन जना कार्यरत छन्। उच्च अदालतमा यो वर्ष दुनियावादी देवानीका १ सय ११ थान, दुनियावादी फौजदारीका ५० थान, सरकारवादी फौजदारीका ३ सय ११ थान र सुरु क्षेत्राधिकारबाट जिम्मेवारी सरेर आएका तीन थान मुद्दा छन्। यो वर्ष दर्ता भएका फौजदारी मुद्दाको सरकारवादीतर्फ १ सय ३८ थान फैसला भयो। अघिल्लो वर्षका जिम्मेवारी सरेर आएका समेत २ सय १८ थान मुद्दा फैसला भएका छन् भने २ सय ९३ थान मुद्दा फैसला हुन बाँकी छन्। दुई वर्ष नाघेका फौजदारी मुद्दा दुई थान र देवानी मुद्दा एक थान फैसला हुन बाँकी रहेको छ।

बाल अधिकार

यो वर्ष कञ्चनपुर जिल्लामा यौन दुर्व्यवहारका घटनामा दुई, बलात्कारका घटनामा ६ जना र बेचविखन तथा ओसारपसारका घटनामा चार गरी १२ जना बालिका पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये अपाङ्गता भएका एक जना बालिका पीडित भइन्।

शिक्षाको अवस्था

जिल्लामा २ सय ९१ आधारभूत र २ सय ९ माबि छन्। स्थायी शिक्षक दरबन्दी १ हजार ८ सय ८८ रहेकोमा १२ ओटा रिक्त दरबन्दी मिलान हुन बाँकी छ। जिल्लामा अपाङ्गतामैत्री विद्यालय ६ ओटा छन्। दलित, अपाङ्ग, सहिद परिवारलाई निःशुल्क शिक्षाको व्यवस्था गरिएको छ। सीमान्तकृत बालबालिकाको विद्यालयमा पहुँच अपेक्षा गरेजति नभए पनि सुधारोन्मुख रहेको शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइका सूचना अधिकारी, दशरथ भट्टले बताए।

विद्यालयमा खेलकुद, अतिरिक्त क्रियाकलाप, सहक्रियाकलाप, भौतिक साधनको सुविधा, विज्ञान प्रयोगशाला, पुस्तकालय, इन्टरनेट, विद्युतीय सुविधा २ सय ४० विद्यालयमा उपलब्ध छ।

भीमदत्त नगरपालिका-९ मुसेट्टीस्थित सरस्वती आधारभूत विद्यालयको भवनमा ०८१ भदौ अन्तिम साता अविरल वर्षासँगै आएको पहिरोले विद्यालयको भवनमा क्षति पुऱ्याएपछि पठनपाठन प्रभावित भएको छ। पहिरोले विद्यालयको कक्षाकोठाभित्र रहेका कागजात, फर्निचरलगायत भवनमा क्षति पुऱ्याएको भए पनि मर्मतसम्भार हुन नसक्दा पठनपाठनमा समस्या भएको विद्यालयका प्रधानाध्यापक दिवाकर जोशीले बताए।

शुक्लाफाँटा नगरपालिका-८ पारिफाँटास्थित बैजनाथ आधारभूत विद्यालयमा अध्ययनरत ३ सय १० जना विद्यार्थीका लागि एउटा मात्रै शौचालय निर्माण गरिएको र शिक्षक तथा विद्यार्थीले सोही शौचालय प्रयोग गर्न पालो कुर्नुपर्ने बाध्यताले विद्यार्थीको पढाइ प्रभावित हुने गरेको छ।

तालिका ८.७.५.२ अपाङ्गता भएका पीडित सङ्ख्या

घटनाको प्रकार	अन्यपक्षबाट	
	महिला	जम्मा
बाल अधिकार	१	१
महिला अधिकार	१	१
कूल जम्मा	२	२

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)

महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका भेदभाव, दुर्व्यवहार

यो वर्ष घरेलु हिंसा पीडित भन्दै ३ सय ६२ जनाले महिला, बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रमा उजुरी दर्ता गराए। जसमध्ये २ सय ५२ ओटा उजुरीमा मेलमिलाप गरिएको छ भने ४२ उजुरी कानुनी प्रक्रिया छन्। ६८ जना उजुरीकर्ताको निर्णय हुन बाँकी रहेको सेवा केन्द्रकी इन्स्पेक्टर जमुना जोशीले बताइन्। मेलमिलापले पीडितको अधिकार स्थापित गरेको भए पनि बहुविवाह र अपराधका घटनामा प्रहरीले मिलापत्र नगर्ने उनले बताइन्।

यो वर्ष कञ्चनपुर जिल्लामा बलात्कारका घटनामा ६, बलात्कार प्रयासका घटनामा तीन, बेचविखन तथा ओसारपसार प्रयासका घटनामा एक, सामूहिक बलात्कार घटनामा एक, वैवाहिक बलात्कारका घटनामा सात, बेचबिखन तथा ओसारपसार घटनामा दुई र घरेलु हिंसाका घटनामा २ सय ९२ गरी ३ सय १२ जना महिला पीडित भएको इन्सेकले अभिलेख गऱ्यो। जसमध्ये अपाङ्गता भएका एक जना महिला पीडित भइन्। परिवारबाट हत्याका दुई घटना भए।

पारिवारिक हत्या

२८ वर्षीया महिलालाई ०८० चैत १५ गते कुटपिट गरी हत्या गरेको आरोपमा भीमदत्त नगरपालिका-१८ सालघारीका पति ३४ वर्षीय बलराम थारुलाई प्रहरीले ०८० चैत १६ गते गिरफ्तार गऱ्यो। कुटपिटबाट गम्भीर घाइते भएकी महिलाको महाकाली प्रादेशिक अस्पतालमा चैत १५ गते उपचारका क्रममा मृत्यु भयो। शवको पोष्टमार्टम चैत १६ गते महाकाली प्रादेशिक अस्पतालमा गरिएपछि आफन्तजनले चैत १६ गते महाकाली नदीमा सद्गत गरे। प्रहरीले सरकारी वकिल कार्यालय मार्फत आरोपितविरुद्ध चैत २८ गते जिल्ला अदालतमा कर्तव्य ज्यान शीर्षकमा मुद्दा दर्ता गरेकोमा जिल्ला अदालतका न्यायाधीश चाणकमणि अर्यालको चैत ३० गतेको इजलासले आरोपितलाई पुर्पपक्षका लागि थुनामा पठाउने आदेश गऱ्यो। हाल मुद्दा जिल्ला अदालत विचाराधीन छ।

आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकार

भौतिक संरचना क्षति

लालझाडी गाउँपालिका-४ पर्सियास्थित भृकुटी विद्यालयमा ०८१ असार २ गते राति अपरिचित व्यक्तिहरूको समूहले आगजनी गऱ्यो। अपरिचित व्यक्तिहरुले गरेको आगजनीबाट विद्यालयको पाँच ओटा कक्षाकोठा, कागज-पत्र, पुस्तक, फर्निचर, पङ्खाहरू, विद्यालयको छाना, ढोकालगायतका सामग्री पूर्ण रूपमा जलेर नष्ट भएको भन्दै विद्यालयका संस्थापक भक्त रानाले असार ४ गते इलाका प्रहरी कार्यालय, शंकरपुरमा उजुरी दिए। घटनामा संलग्नहरूको खोजीकार्य भइरहेको इलाका प्रहरी कार्यालय, शंकरपुरका प्रहरी हवल्दार हिरासिंह महराले बताए।

वातावरण र मानव अधिकार

बसाइँसराइ

कञ्चनपुरमा यो वर्ष १ हजार ७ सय २४ जना बसाइँसराइ गरेर जिल्ला बाहिर गएका छन्।

स्रोत: स्थानीय तहका पञ्जीकरण शाखा

ईंटाभट्टा र सिमेन्ट उद्योग

कञ्चनपुरमा इँटाभट्टा उद्योग ४३ ओटा स्थापना भई सञ्चालना रहेका छन्।

स्रोत: घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालय

विषालु च्याउ

यस वर्ष यस विषालु च्याउको सेवनबाट कुनै व्यक्तिको मृत्यु भएको सूचना अभिलेख भएन।

स्रोत: जिल्ला प्रहरी कार्यालय

खानेपानी

कञ्चनपुरमा १ लाख ११ हजार ९ सय घरपरिवार सङ्ख्या रहेका छन्। जसमा तीन प्रतिशत घरपरिवारमा खानेपानीको पहुँच पुगेको छ।

स्रोत: खानेपानी तथा सरसफाइ डिभिजन कार्यालय

सार्वजनिक शौचालय

जिल्लामा ४६ ओटा सार्वजनिक शौचालय रहेका छन्।

स्रोत: स्थानीय तह

स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

जिल्लामा एक सरकारी अस्पताल, तीन सामुदायिक अस्पताल, ५९ आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र, दुई सामुदायिक स्वास्थ्य सेवा इकाइ र आठ नगर स्वास्थ्य केन्द्र रहेका छन्। सदरमुकामस्थित सरकारी अस्पतालमा २० जना विशेषज्ञको दरबन्दी रहेकोमा रिक्त छ। अस्पताल व्यवस्थापन समिति मार्फत भर्ना भई ११ जना विशेषज्ञले सेवा प्रवाह गरिरहेका छन्। ४० जना स्टाफ नर्सको दरबन्दीमा सबै कार्यरत रहेका छन्। अनमी चार जनाको दरबन्दीमा सबै कार्यरत रहेका अस्पताल व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष कृष्णानन्द भट्टले बताए। जिल्लामा बीमित परिवार ३० हजार १६ जना छन्। ज्येष्ठ नागरिकका लागि नि:शुल्क बीमा कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेको छ।

तालिका ८.७.५.३ सन् २०२४ मा मानव अधिकार उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका घटनामा कारबाही प्रक्रिया अगाडि बढाइएका घटना सङ्ख्या

बाल अधिकार				
घटनाको प्रकार	अपूर्ण	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बेचबिखन तथा ओसारपसार		१	३	४
बलात्कार	१		५	६
यौन दुर्व्यवहार			२	२
जम्मा	१	१	१०	१२

महिला अधिकार					
घटनाको प्रकार	मेलमिलाप	अपूर्ण	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
बेचबिखन तथा ओसारपसार प्रयास			१		१
घरेलु हिंसा	३९०			२	३९२
बलात्कार		१	१	१२	१४
बलात्कार प्रयास				३	३
पारिवारिक हत्या				२	२
बेचबिखन तथा ओसारपसार				२	२
जम्मा	३९०	१	२	३१	३१४

मारिएकाको घटना सङ्ख्या			
घटनाको प्रकार	अनुसन्धान	कानुनी दायरामा ल्याइएका	जम्मा
हत्या	१	१	२

(स्रोत : इन्सेक, २०२४)